

TADIJA SMIČIKLAS U KORESPONDENCIJI RAČKI-STROSSMAYER

MAJA POLIĆ

Zavod za povijesne i
društvene znanosti HAZU u Rijeci
Ružičeva 5
HR – 51000 Rijeka
maja.polic5@gmail.com

Pregledni rad
Review article

Primljeno / Received: 28. 10. 2025.
Prihvaćeno / Accepted: 31. 12. 2025.

MATEA Plišić

Čikovići 48
HR – 51215 Kastav
plisic.matea99@gmail.com

Sažetak: Hrvatsko podneblje XIX. st. u političkome, gospodarskom, crkvenom, znanstvenom, kulturnom i umjetničkom pogledu, među ostalim znamenitim pripadnicima, obilježile su Franjo Rački i Josip Juraj Strossmayer. Njihove međusobne odnose otkriva vrlo opsežna i sadržajna korespondencija, od koje je dio u četiri knjige objavio povjesničar i sveučilišni profesor Ferdo Šišić, i to u razdoblju od 1928. do 1931. godine. O problemima svojega vremena Rački i Strossmayer daju svoj sud optikom južnoslavenskoga karaktera- jedinstva Južnih Slavena, koje se razvijalo u različitim oblicima, od kulturne suradnje do političkog jedinstva. Zbog forme pisama i odgovora, tečno i bez smetnji pratimo razvoj događaja i prilika. Kapitalna su to vrela za hrvatsku povijest, ostalih južnoslavenskih zemalja, krajeva u Austro-Ugarskoj Monarhiji, ali i ostale Europe, s ocjenama brojnih ličnosti i događaja. Među njima ima podataka i o njihovu istomišljeniku, Tadiji Smičiklasu. Osim o aktualnim političkim i crkvenim temama, spominje se i Smičiklasova rektorska aktivnost, briga za ostavštinu križevačkoga biskupa Ilije Hranilovića i pomoć oko križevačkoga kaptola, zatim naklonost Strossmayeru koja je vidljiva u sadržaju predavanja naslovljenog »Misli i djela biskupa Strossmayera«, kao i privatna pitanja, poput putovanja u Beč, Rim, Križevce, Rogatec, itd. i navodna ženidba.

Ključne riječi: Tadija Smičiklas, Franjo Rački, Josip Juraj Strossmayer, korespondencija

1. UVOD

Politički, znanstveni, crkveni, kulturni i umjetnički život druge polovice XIX. st. na hrvatskome prostoru obilježile su dvije značajne ličnosti. Riječ je povjesničaru, publicistu, političaru i prvome predsjedniku Jugosla-

venske (danas Hrvatske) akademije znanosti i umjetnosti Franji Račkome¹ (Fužine, 1828. - Zagreb, 1894.) i teologu, biskupu, političaru, meceni, utemeljitelju više znanstvenih i kulturnih institucija Josipu Jurju Strossmayeru² (Osijek, 1815. - Đakovo, 1905.). Njihovo pri-

¹ O Franji Račkome, između ostalog, pišu: Mirjana Gross, *Vijek i djelovanje Franje Račkoga*, (Zagreb: Novi Liber, 2004); Mirjana Gross, »Franjo Rački: ključne godine profesionalnoga povjesničara«, u: *Radovi Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 34-35-36/1 (Zagreb, 2004), str. 63-88; Tomislav Markus, »Moderna civilizacija u stvaralaštvu Franje Račkog«, u: *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 21, (Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2000), str. 243-265; Stanislav Južnič, »Rodoslov Franje Račkog«, u: *Vjesnik Povijesnog arhiva Rijeka*, 37 (Rijeka, 1995), str. 335-349; Mile Bogović, »Spisi o Franji Račkom u Biskupskom arhivu u Senju«, *Senjski zbornik : prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu*, 24/1 (Senj, 1997), str. 131-140; Tadija Smičiklas, *Život i djela Franje Račkoga* (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1895); *Izbor iz djela. Franjo Rački, Mihovil Pavlinović, Natko Nodilo, Blaž Lorković*, priredio Jakša Ravlić, (Zagreb: Matica hrvatska: Zora, 1969)

² O J. J. Strossmayeru postoji opsežna literatura, iz koje izdvajamo: *Hrvatski domoljub Josip Juraj Strossmayer. Ogledi*, Obljetničke

jateljstvo trajalo je niz desetljeća, počevši od njihova susreta u Beču 1849. godinu.³

Obilježavanje 100-te godišnjice rođenja F. Račkoga bilo je povod objavljivanja *Korespondencije Rački-Strossmayer*, u izdanju JAZU/HAZU, a u okviru njezine nakladničke cjeline *Posebna djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (Opera Academiae scientiarum et artium Slavorum meridionalium separatim edita)*. Urednik *Korespondencije* i priređivač za njezino tiskanje bio je sveučilišni profesor Ferdo Šišić.⁴ Kako je u uvodu prve knjige istaknuo, povod tiskanju prepiske Račkoga i Strossmayera nije bio »samo trajan spomenik njenom osnivaču i njenom prvom predsjedniku«, već i to »da dâ hrvatskom narodu u ruke jedan od najvažnijih izvora njegove političke i kulturne historije u drugoj polovini XIX. stoljeća«, a njezina je vrijednost »trajno i neprekidno dopisivanje ove dvojice prijatelja.«⁵ To je, dodaje Šišić, »u neku ruku dnevnik njihov, u kojemu oni iskreno bilježe, što sude o ljudima, s kojima dolaze u saobraćaj, i o događajima, što se oko njih odigravaju«, te »imadu i značaj historijskih izvora prvoga reda, osvjetljujući nam mnogo snažnije po gdjejkoji događaj iz hrvatske historije u drugoj polovini XIX. stoljeća, negoli to čine različita službena akta, a da o dnevnoj nepouzdanjoj i partijski orijentiranoj štampi i ne govori-mo«.⁶ Top of Form

Knjiga prva (objavljena 1928.), obuhvaća vremenski period od 6. listopada 1860. do 28. prosinca 1875, druga knjiga (1929.), obuhvaća period od 6. siječnja 1876. do 31. prosinca 1881.; treća (1930.) se odnosi na

period od 5. siječnja 1882. do 27. lipnja 1888., a četvrta (1931.) od 2. srpnja do 15. veljače 1894. godine.⁷ Korespondencija je, kako je F. Šišić naznačio, donijela niz do tada nedovoljno poznatih ili uopće nepoznatih podataka o Strossmayeru i Račkome te o krucijalnim, prvenstveno političkim događajima druge polovine XIX. stoljeća. Iznoseći ih, Strossmayer i Rački daju svoj sud o njima optikom južnoslavenskoga karaktera. Zbog forme pisma i odgovora, tečno i bez smetnji pratimo razvoj događaja i prilika.

Pisma su protkana u prvome redu političkim problemima, s izražavanjem otvorenoga nezadovoljstva odnosom vlasti u Zagrebu, Pešti i Beča prema pitanjima od hrvatskih interesa. O odnosu Hrvata i Mađara Rački u jednoj prigodi ocjenjuje: »Mađžari zadirkivaju sve više u autonomiju. Sada već mijenjaju svojevoljno zakonske osnove, koje šalje naša vlada na prethodno odobrenje, pa ni ne pitaju je da li je vlada zadovoljna s timi promjenami«, dodajući kako »Proračun za 1877. godinu nije se mogao saboru podnesti, jer vlada naša ne zna, kakav će biti prihod«, zbog svojevoljnog tumačenja nagodbe od strane Mađara.⁸

Govor je i, primjerice, o međunarodnim političkim prilikama,⁹ o pitanju Bosne i Hercegovine – o bosansko-hercegovskome ustanku 1876.,¹⁰ o Crnoj Gori i Srbiji,¹¹ o tzv. Istočnome pitanju,¹² Srpsko-turskome ratu,¹³ o odnosu Bosne i Hercegovine i Hrvatske napose o opreci hrvatske i srpske strane u nastojanju da dobiju područje Bosne i Hercegovine.¹⁴ Izražava kritičnost i prema Sv. Stolici, koja je, prema njemu, »v r l o k r a t

spomenice Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, sv. 7, (Zagreb: HAZU, 1995); Hodimir Sirotković, »Život i djelo đakovačkog biskupa Josipa Jurja Strossmayera«, u: *Josip Juraj Strossmayer 1815.-1905. Zbornik radova*, (Zagreb, 2006), str. 25-34; Nikša Stančić, »Josip Juraj Strossmayer u kontekstu hrvatske i europske politike«, u: Isto, str. 35-50; Petar Strčić, »Franjo Rački – inspirator Strossmayerovih ideja«, u: Isto, str. 51-66.

³ Josip Juraj Strossmayer/Franjo Rački, *Politički spisi. Rasprave/članci/govoril/memorandum* (Zagreb: Znanje, 1971), str. 7.

⁴ Ferdo Šišić (Vinkovci, 9. 3. 1869 – Zagreb, 21. 1. 1940) hrvatski je povjesničar, gimnazijski i sveučilišni profesor zagrebačkoga Sveučilišta, redoviti član JAZU/HAZU od 1910. godine. Bio je politički aktivan kao kandidat Hrvatsko-srpske koalicije za zastupnika kotara Vinkovci te kasnije kao tajnik Stranke narodnog napretka. U hrvatskoj historiografiji dao je značajan doprinos hrvatskoj medijevistici. »Šišić, Ferdo«, *Hrvatska enciklopedija (on-line)*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/sisic-ferdo> (pristup 27.3.2025. godine)

⁵ Ferdo Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. I (Zagreb: JAZU, 1928), str. VII.

⁶ Isto, str. VII.

⁷ Sve knjige sadrže predgovor, ispravke, sadržaj te dodatak. Te su stranice obilježene rimskim brojevima. Tako ih prva knjiga ima 28, druga 23, treća 20 i četvrta 28. U nastavku prve knjige nalazi se 414 stranica, druge 446, treće 424, a četvrte 528 stranica. Na kraj knjiga uvrštena su kazala imena.

⁸ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. II (Zagreb: JAZU, 1929.), Rački Strossmayeru, Zagreb, 27. 8. 1876., str. 43.

⁹ Isto, Rački Strossmayeru, Zagreb, 22. 4. 1878., str. 168.

¹⁰ Isto, Rački Strossmayeru, Zagreb, 12. 5. 1876., str. 22; Isto, Strossmayer Račkomu, Zagreb, 3. 6. 1876., str. 27; Isto, Rački Strossmayeru, Zagreb, 6. jula 1876., str. 36.

¹¹ Isto, Rački Strossmayeru, Zagreb, 14. 5. 1876., str. 24.

¹² Isto, Rački Strossmayeru, Zagreb, 19. 6. 1876., str. 28; Isto, Rački Strossmayeru, Zagreb, 29. 6. 1876., str. 30; Isto, Rački Strossmayeru, Zagreb, 24. 9. 1876., str. 66; Isto, Rački Strossmayeru, Zagreb, 19. 1. 1877., str. 80.

¹³ Isto, Rački Strossmayeru, Zagreb, 5. 7. 1876., str. 31; Isto, Rački Strossmayeru, Zagreb, 27. 8. 1876., str. 41.

¹⁴ Isto, Rački Strossmayeru, Zagreb, 16. 7. 1876., str. 36.

k o v i d n a«, te predlaže da bi trebalo »Crkvu rimsku u n i v e r s a l i z i r a t i«. ¹⁵ Ona je sada »potalijančena«, te »ne dokučuje ni najmanje svoju mondijalnu zadaću«. ¹⁶ Pri tome proživljava intenzivno brojne nedaće koje svakodnevica pred njega i njegov narod postavlja, a Račkome piše: »Neizmjerne na mene djeluju neugodni i traljavi događaji današnjega svijeta«. ¹⁷ Pisma svjedoče i o dubokome proživljavanju sudbine hrvatskoga naroda, ali i o međusobnome razumijevanju i otvorenosti ove dvojice velikana. Tako će Strossmayer Račkome: »Vi ste tužni, ko što vidim iz Vašega posljednjega lista. Tuga Vaša posve je opravdana. Mogu Vam reći, da nije ni meni bolje na duši. Želio bi čim prije preseliti se u onaj mir, koji nam svima predstoji. Sve je crno danas kud god čovjek pogleda ..., a Bog zna, hoće li biti kadgod bolje ili ne će. Jedino je stalno, da po sebi ništ postati ne možemo, jer smo kukavni i nevoljni.«. ¹⁸

Strossmayerovu emotivnost i na toj liniji povezanost sa sugovornikom možemo vidjeti i kod oslovljavanja na početku pisma »Dragi moj brate Franjo!«, nastavljajući dalje u istome tonu »Ovaj čas dobih Vaš mili list (...).«. ¹⁹ U posebnoj prigodi čak, dobivši, kako iz pisma razumijevamo, imendansku čestitku od članova JAZU, Strossmayer, ne krijući svoje oduševljenje, obraća se Račkome riječima: »Presvijetli i prečasni gospodine kanoniče i slavni predsjedniče Akademije znanosti i

umjetnosti!« ²⁰ itd., više puta mu se s izravnom naklonošću iskreno obraća, primjerice, »Vi ste narodu našem od velike potrebe i koristi, pak će Vas Bog narodu našem uzdržavati, koji malo odličnih muževa u krilu svoje nosi«. ²¹ Ipak, Rački ne odstupa od svojega konstantnog, odmjerenog oslovljavanja s »Preuzvišeni gospodine«. ²²

2. TADIJA SMIČIKLAS U KORESPONDENCIJI RAČKI-STROSSMAYER

U *Korespondenciji* Rački i Strossmayer progovara ju i o mnogim pojedincima u banskoj Hrvatskoj i izvan nje. Među ostalima, spominju i Tadiju Smičiklasa, o čijem su životu i brojnim segmentima njegova djelovanja pisali među ostalima Marko Kostrenčić, ²³ Hodimir Sirotković, ²⁴ Petar Strčić, ²⁵ Dubravko Jelčić, ²⁶ Miroslav Kurelac, ²⁷ Petar Korunić, ²⁸ Vesna Gamulin Tadjina i Mirjana Matijević Sokol, ²⁹ Aleksandra Kolarić, ³⁰ Zoran Grijak i Andreja Ščapec, ³¹ te mnogi drugi. Tadija Smičiklas (Reštovo Žumberačko, 1843. - Zagreb, 1914.), hrvatski je povjesničar, gimnazijski i sveučilišni profesor, predsjednik Matice hrvatske (1889.-1901.), rektor

¹⁵ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayeru*, knj. IV (Zagreb: JAZU, 1931.), Strossmayer Račkome, Đakovo, 2. 7. 1888., str. 1.

¹⁶ Isto, Strossmayer Račkome, Rogatac, 17. 7. 1888., str. 2.

¹⁷ Isto, Strossmayer Račkome, Rogatac, 17. 7. 1888., str. 2.

¹⁸ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayeru*, knj. II, Strossmayer Račkomu, Rim, 10. 3. 1876., str. 9.

¹⁹ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayeru*, knj. IV, Strossmayer Račkome, Đakovo, 2. 6. 1888., str. 1.

²⁰ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayeru*, knj. III (Zagreb: JAZU, 1930.), Strossmayer Račkomu, Đakovo, 20. 3. 1887., str. 296.

²¹ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. I, Strossmayer Račkomu, Đakovo, 20. 3. 1865, str. 30.

²² Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. IV, Rački Strossmayeru, Zagreb, 22. 7. 1888., str. 3.

²³ Marko Kostrenčić, *Tadija Smičiklas* (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1962), str. 23.

²⁴ Hodimir Sirotković, »Tadija Smičiklas – život i djelo (u povodu 150-te obljetnice rođenja)«, u: *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 18, (Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2000), str. 9-16.

²⁵ Petar Strčić, »Ravnatelj Akademijina arhiva Tadija Smičiklas i novopronađena građa o njemu«, u: *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 18, (Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2000), str. 127-144.

²⁶ Dubravko Jelčić, »Tadija Smičiklas i Matica hrvatska«, u: *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 18, (Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2000), str. 159-166.

²⁷ Miroslav Kurelac, Povjesnik Tadija Smičiklas i njegove historiografske koncepcije, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Vol. 18, 2000, str. 45-54.

²⁸ Petar Korunić, »Nacionalni identitet u djelu T. Smičiklasa: o podrijetlu Hrvata i hrvatskog naroda«, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Vol. 18, 2000, str. 63-104.

²⁹ Vesna Gamulin Tadjina, Mirjana Matijević Sokol, Tadija Smičiklas kao izdavač povijesne građe, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Vol. 18, 2000, str. str. 105-114.

³⁰ Aleksandra Kolarić, »Hrvatska zadnje četvrtine XIX. stoljeća u korespondenciji Tadije Smičiklasa«, u: *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 18, (Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2000), str. 167-182.

³¹ Zoran Grijak, Andreja Ščapec, »Odnos biskupa Josipa Jurja Strossmayera i Tadije Smičiklasa u Smičiklasovim pismima (1884.-1904.)«, *Scrinia Slavonica: Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest*, 13/1 (Slavonski Brod, 2013), str. 9-70.

zagrebačkoga Sveučilišta (1887.-1888.)³² i njegov prvi počasni doktor znanosti, zatim ravnatelj Grko-katoličkoga sjemeništa u Zagrebu (1877.-1882.), redoviti član (od 1883.) te predsjednik Jugoslavenske (danas Hrvatske) akademije znanosti i umjetnosti (od 1900. do smrti 1914.). Uz navedeno, Smičiklas je bio i političar te zastupnik Neodvisne narodne stranke u Hrvatskome saboru. Uz to, bio je i dopisni član Srpske kraljevske akademije nauka u Beogradu, počasni član Matice slovenske u Ljubljani (1913.), član Kraljevinskoga suda (1906.-1914.), itd. Ovaj prilog nastao je prigodom 180. obljetnice njegova rođenja.

Smičiklas se u korespondenciji pojavljuje u jednom pismu u drugoj knjizi, u dvanaest pisama u trećoj, a ponajviše, u čak trideset i dva pisma u četvrtoj knjizi. Valja naglasiti da je sam Šišić bio Smičiklasov student i nasljednik na katedri.³³ Inače, Smičiklas je bio dobar poznavatelj života i djela i biskupa Strossmayera za čijega života je održao izlaganje *Misli i djela biskupa Strossmayera* te ga je objavio u Akademijinoj ediciji *Rad*.³⁴ Posthumno je objavio prilog *Nacrt života i djela biskupa J. J. Strossmayera i izabrani njegovi spisi: govori, rasprave i okružnice*.³⁵ Dao je i prvu temeljitu biografiju F. Račkoga, i to kao njegov suvremenik i suradnik, koji je bio dobar poznavatelj brojnih epizoda njegova života.³⁶ Očito je da su i Rački i Strossmayer sa Smičiklasom tijekom vremena izgradili prijateljski odnos, s obzirom da ga u nekim od pisama oslovljavaju nadimkom *Tade*. Smičiklasov biograf Marko Kostrenčić zapisao je kako je Smičiklas po uvjerenju od mladih dana bio na liniji »jugoslavenstva« Račkoga i Strossmayera, dodajući: »Pored idejne kopče njega je uz jugoslavenstvo vezao i lični odnos prema Strossmayeru i Račkomu, a naročito nakon smrti Račkoga, prema Strossmayeru. Poštovanje Smičiklasovo prema tom izuzetnom našem čovjeku iz druge polovice XIX. St. Bilo

je neograničeno, a simpatije Strossmayerove prema Smičiklasu bile su duboke.«.³⁷ U konačnici, na prijedlog F. Račkoga Smičiklas je postao redoviti član Akademije.³⁸

2. 1. Prijateljevanje s Tkalčićem, Strossmayerova galerija starih majstora JAZU/HAZU i izbor za rektora Sveučilišta

Prvi spomen Smičiklasa vezan je uz Tkalčića,³⁹ kojemu se, kako je Rački naveo, predbacivalo da je »katkada podan vinu«, da se nedostojno ponaša i da pohađa pijanke, na što je reagirao i sam kardinal.⁴⁰ Međutim, Rački je Tkalčića uzeo u obranu, pojasnivši kako ga resi gostoljubivost i dobra narav te kako kod njega često na ručak ili večeru svraćaju »mlađi književnici« među koje je ubrojio i Smičiklasa. Rački je izrazio sumnju u Tkalčićeve navodne poroke, dodajući: »*Ja pače pored Tkalčićeve marljivosti i radinosti ne mogu roga vejrovati, jer koji je piću podan, taj prestaje raditi na književnom polju.*«, a Tkalčić je po njegovu sudu bio iznimno vrijedan i imao je mnogo zasluga, pa je Rački izrazio nadu da će i Strossmayer stati u njegovu obranu.

Protaklo je tri godine do ponovnoga spomena Smičiklasa.⁴¹ Kao dopunu pisma F. Račkoga Šišić je pojasnio: »Prof. Tade Smičiklas (1844 + 1914), hrvatski historik. Tada je izabran bio kao kandidat Narodne stranke u mjestu Đakovu protiv Vojnovića s jednim (prevarnim) glasom većine.«.⁴² Iz sadržaja pisama proizlazi kako su Smičiklas i Strossmayer imali izravnu korespondenciju⁴³ temeljem koje je Smičiklas Račkome prenio kako biskup nema volje doći na otvaranje Galerije, ali je namjeravao doći posvetiti grobnicu Jelačićeve obitelji. Riječ je o Strossmayerovoj galeriji starih majstora JAZU, koja je otvorena 9. studenoga 1884. godine.⁴⁴ Njezinu otvaranju prethodila je Strossmayerova

³² *Spomenica o 25-godišnjem postojanju Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu* (Zagreb: Akademski senat Kr. Sveučilišta, 1900), str. 66.

³³ Kostrenčić, *Tadija Smičiklas*, str. 36.

³⁴ Tadija Smičiklas, »Misli i djela biskupa Strossmayera«, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Razredi filološko-historički i filozofičko-juridički*, knj. 89 (Zagreb: JAZU, 1888.), str. 210-224.

³⁵ Tadija Smičiklas, *Nacrt života i djela biskupa J. J. Strossmayera i izabrani njegovi spisi: govori, rasprave i okružnice* (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1906), str. 9-216.

³⁶ Tadija Smičiklas, *Život i djelo dra Franje Račkoga*, Djela JAZU, knj. XV (Zagreb: JAZU, 1895).

³⁷ Kostrenčić, *Tadija Smičiklas*, str. 38.

³⁸ Isto, str. 44.

³⁹ Riječ je o Ivanu Krstitelju Tkalčiću (Zagreb, 1840. - Zagreb, 1905.) hrvatskome povjesničaru i svećeniku te redovitome članu JAZU/HAZU.

⁴⁰ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. II, Rački Strossmayeru, Zagreb, 13. 11. 1881, str. 421.

⁴¹ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. III, Rački Strossmayeru, Zagreb, 3. 10. 1884, str. 144.

⁴² Grijak, Ščapec, »Odnos biskupa Josipa Jurja Strossmayera i Tadije Smičiklasa u Smičiklasovim pismima (1884.-1904.)«, str. 14.

⁴³ Ostavština Josipa Jurja Strossmayera, XI-A (stara signatura) / HR AHAZU-59 (nova signatura), kut. 22. Pisma su obradili Grijak, Ščapec.

⁴⁴ Svečanosti su prisustvovali brojni visoki dužnosnici kao što su Danilo Stanković, Ivan Vončina, biskupi Juraj Posilović, Nikola Hra-

aktivnost intenzivne kupnje umjetnina na europskim tržištima koja je trajala gotovo tri desetljeća, odnosno od sredine 1850-ih do sredine 1880-ih te Darovnica od 2. listopada 1868. godine kada je biskup Akademiji poklonio umjetnine.⁴⁵ Cilj te dugotrajne aktivnosti prikupljanja bio je osnivanje galerije, zahvaljujući kojoj bi došlo do razvoja domaće umjetnosti. Riječ je o ukupno 285 umjetnina⁴⁶. O važnosti otvorenja Galerije svjedoči i citat iz *Narodnih novina* objavljenih idućeg dana, 10. studenoga 1884. godine, »9. studenoga 1884. bit će zlatnimi pismeni upisan u historiji hrvatskoj, kano što je 9. studeni 1880. crn u srcima sinovah majke Hrvatske. Daj, bože, Hrvatskoj još mnogo danih, kao što je 9. studeni 1884.!...«.⁴⁷ Na Strossmayerovu spomenutu nevoljnost Rački mu je uzvratilo neka pričeška s donošenjem konačne odluke po pitanju dolaska na otvaranje te ga je upoznao kako Galerija još nije uređena za otvaranje, ali da će uskoro biti.⁴⁸ Kada dođe do toga, smatrao je Rački Strossmayer će, vidjeti »(...) bi li za našu opću stvar bilo korisno« da bude nazočan, sugerirajući mu da se od kulturnih aktivnosti ne bi trebao udaljavati. Prema pisanju istih novina doznajemo kako je spomenuta svečanost započela već u 9 sati okupljanjem »obćinstva« na Zrinjskom trgu. Glazba »Vatrogasnog društva« započela se sa svirkom oko 10 sati, a nešto kasnije sva su se zagrebačka društva pod zastavama okupila ispred zgrade Akademije i palače baruna Vraniczanyja, gdje je biskup Strossmayer odsjeo. Što je točno prevagnulo po pitanju

da biskup ipak prisustvuje otvaranju Galerije nije jasno, no vjerojatno su na odluku utjecali Smičiklas i Rački. Po izlasku iz palače Strossmayer je dočekan od strane mnogobrojnog »obćinstva«. Osim brojnih uzvanika pozdravljen je s posebnim govorom pozdravila Evgenija Vojnović.⁴⁹ Također poznato je kako je po ulasku u Akademijinu palaču Strossmayer otišao u jednu »muzealnu sobu« presvući se u misničko odijelo kako bi blagoslovio čitavu zgradu. Po blagoslovu svukao je odijelo te kao pokrovitelj Akademije zasjeo za predsjedničku stolicu, a desno od njega smjestio se F. Rački.⁵⁰ Uslijedili su svečani govori prvo onaj Franje Račkog, a potom i jedan i pol satni govor biskupa Strossmayera u kojem je navodeći sve dotadašnje uspjehe Akademije spomenuo i »najmladjeg akademika g. Tade Smičiklasa«. Svečanost je okončana nekoliko minuta prije dva sata poslijepodne, a zabavni program nastavio se u Narodnom kazalištu te u prostorima gradske streljane.⁵¹

Nadalje, Rački je Smičiklasa spomenuo vezano uz kontekst proračunskoga odbora Hrvatskoga sabora čiji je bio član i u dva je navrata predložio da se iz proračuna Akademiji za uzdržavanje Galerije dodijeli tisuću forinti, ali su oba prijedloga propala.⁵² Na sjednici Hrvatskog sabora, održanoj 16. svibnja 1885., zastupnik Smičiklas zatražio je »da sabor votira jugoslavenskoj akademiji za izdavanje velikog rječnika i juridičko-historičnih spomenikah 2000 for., a za uzdržavanje

nilović, Janko Pavlešić, Ivan Mažuranić, I. Vardian te brojni drugi. Kao delegati iz Primorja prisustvovali su: Barčić, Bakarčić, A. Polić i Jos. Bačić. Vinko Zlamalik, *Strossmayerova galerija starih majstora Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1982.), str. 6-9; »U Akademijskoj palači«, *Narodne novine* I (Zagreb, 1884), br. 260 (10. 11. 1884), str. 2. -5, na str. 2

⁴⁵ »U Akademijskoj palači«, str. 3.; »Kulturne viesti«, *Hrvatska vila* IV (Zagreb, 1884), br. 1 (1.11.1884.), str. 1-24, na str. 13; »Kulturne viesti«, *Hrvatska vila* IV (Zagreb, 1884), br. 2 (8.11.1884), str. 29-30, na str. 29.; »Otvorenje galerije slika«, *Sriemski Hrvat: list za politiku, pouku i zabavu* VII (Vukovar, 1884), br. 90 (8.11.1884.), str. 1-8, na str. 1. Grijak, Ščapec, »Odnos biskupa Josipa Jurja Strossmayera i Tadije Smičiklasa u Smičiklasovim pismima (1884.-1904.)«, str. 10.

⁴⁶ Podatci o broju umjetnina različiti su. No, vrijednost koja se navodi je iznosila pola milijuna forinti. »Kulturne viesti«, str. 29.

⁴⁷ »U Akademijskoj palači«, str. 2.

⁴⁸ Galerija je na dan otvorenja činilo šest prostorija na drugome katu zgrade JAZU na Zrinjskom trgu.

⁴⁹ »U Akademijskoj palači«, str. 2.

⁵⁰ »U Akademijskoj palači«, str. 2.

⁵¹ »U Akademijskoj palači«, str. 3-5.

⁵² Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj III, Rački Strossmayeru, Zagreb, 10. 5. 1885., str. 174. Financijski ustroj Akademije u 19. stoljeću, a posebice u razdoblju oko navedene 1885. godine, predstavljao je specifičan model u kojemu je institucija balansirala između privatnog mecenatstva i državne institucionalizacije. Temelj opstojnosti Akademije činila je Zaklada biskupa Strossmayera, čiji su prihodi od kamata osiguravali autonomiju znanstvenog rada i izdavačke djelatnosti (poput edicija Rad i Starine). S druge strane, Hrvatski sabor je osiguravao godišnju dotaciju (koja se u to vrijeme kretala oko 20.000 do 24.000 forinti), namijenjenu prvenstveno »hladnom pogonu«, odnosno održavanju palače na Zrinjevcu i administrativnim troškovima. Upravo se navedena 1885. godina, pod banovanjem Károlyja Khuena-Hédervárya, pokazala kriznom zbog pokušaja političkog pritiska na autonomiju institucije. U takvim okolnostima, uloga Tadije Smičiklasa bila je od presudne važnosti. Kao istaknuti član Proračunskoga odbora Hrvatskog sabora, Smičiklas je djelovao kao politički zaštitnik Akademije. Koristeći svoj autoritet povjesničara i zastupnika Neodvisne narodne stranke, vješto je lobirao za stabilnost državnih dotacija, istovremeno čuvajući integritet privatne zaklade biskupa Strossmayera. Smičiklas je bio taj koji je u parlamentarnim raspravama pretvarao kulturna i znanstvena pitanja u prvorazredni nacionalni interes, osiguravajući da Akademija, unatoč političkim pritiscima, ostane financijski stabilna i znanstveno neovisna institucija. Usp: Ljetopis JAZU, sv. 1 (1867.-1877.), Zagreb, 1877., str. 13 i dalje; Ljetopis JAZU, sv. 2 (za godinu 1887.), Zagreb, 1887., str. 21 i dalje; Ljetopis JAZU, sv. 3 (za godinu 1888.), Zagreb, 1888., str. 58 i dalje.

galerije slika 1000 for.«⁵³ U daljnjoj interpelaciji Smičiklas navodi kako je ranije Akademija bila potpomognuta novcem iz proračuna, no kako je to prestalo. Također »spominje dohodak magjarske akademije znanostih, koji ulazi u znatne svote, navodi, koliku podršku dobiva taj najviši znanstveni zavod od zemlje.«⁵⁴ Kao razlog toga naveo je stajalište bana, koji je odgovorio kako tražena sredstva Akademiji ne trebaju i ljutio se i na Račkoga i na Strossmayera. Naime ban je na sjednici izjavio »Ja hotimice nisam prije govorio za to, što sam mislio, da ću iz riečih gospode, koja zagovaraju predlog, dobiti onakove podatke, koji do sada manjkaju, jer stanovište vlade nemože biti drugo u ovom pitanju, nego li je kod svakog troška, koji ide iz budžeta zemaljskoga, naime, da se za svaki trošak mora iskazati potreba, a potreba glede toga pitanja vladi nije poznata, koja bi opravdala taj zahtjev.«⁵⁵ Na tu konstataciju Rački je kratko dodao: »Hvala Bogu!«, iz čega se može zaključiti da ga banova reakcija nije nimalo zabrinjavala. Pono-vo je govorio o saborskoj raspravi o budžetu, ocijenivši kako su se zastupnici Mazzura,⁵⁶ Marković,⁵⁷ Smičiklas, itd. po njegovu sudu »lijepo ponijeli u poslednjoj raspravi.«⁵⁸ Ipak, rezultat je zbog u ranijem pismu navedenom razlogu izostao.

Ustrojnim zakonom od 5. siječnja 1874. godine izbor rektora na Kr. Sveučilištu Franje Josipa I. još nije

bio uređen. No, prvi i drugi rektor⁵⁹ Sveučilišta odabrani su prema naredbi od 5. rujna 1874. godine između svih profesora triju fakulteta (Bogoslovni, Mudroslovni i Pravoslavni). Ubrzo je Akademski senat izradio osnovu prema kojoj bi se birali rektori Sveučilišta po turnusu fakulteta. Sabor Kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije osnovu je prihvatio, a Franjo Josip I. temeljem iste donio zakon od 26. kolovoza 1875. godine. Zakonom je određeno da se rektor bira svake godine iz drugoga fakulteta, a svaki profesorski zbor delegira četvoricu profesora.⁶⁰ U jednome od pisama izvijestio je Strossmayera kako je za rektora potvrđen Smičiklas, a ne Nodilo, zaključivši »nedostojan prkos!«.⁶¹ Do izbora za godinu 1887/88. rektori Sveučilišta su bili: Matija Mesić (1874/75.), Stjepan Spevec (1875/76.), Antun Kržan (1876/77.), Konstantin Vojnović (1877/78.), Franjo Maixner (1878/79.), Franjo Iveković (1879/80.), Aleksandar pl. Bresztyenszky (1880/81.), Franjo pl. Marković (1881/82.), Feliks Suk (1882/83.), Blaž Lorković (1883/84.), Đuro Pilar (1884/85.), Gustav Baron (1885/86.) te Franjo Vrbanić (1886/87.).⁶² Za godinu 1887/88. iako je Senat Kr. sveučilišta Franje Josipa I. za rektora za izabrao profesora Natka Nodila⁶³, dana 13. srpnja 1887. godine Rektoratu Sveučilišta u Zagrebu stigao je dopis kr. zem. Vlade kojim su obaviješteni da Odjel za bogoštovlje i nastavu i Vlada nisu »obnašli potvrditi izbor profesora gosp. Nadka Nodila za rektora

⁵³ »Hrvatski sabor (sjednica 16. svibnja«, *Narodne novine* LI (Zagreb, 1885.), br. 112 (18.5.1885.), str. 1-6, na str. 2.

⁵⁴ Isto, str. 2.

⁵⁵ Isto, str. 2.

⁵⁶ Šime Mazzura-Marov (Tisno na Murteru, 31.10.1840.-Zagreb,14.12.1918.), doktor prava, publicist i hrvatski političar. Kao publicist radio je za listove *l Nazionale* (Zadar), *Il Tempo* (Trst), *La Perseveranza* (Milano) te *Pozor* (Zagreb) zbog kojega je osuđen na mjesec dana zatvora kao urednik istoga. Bio je član Neodvisne narodne stranke te narodni zastupnik u Hrvatskom saboru. URL: »Mazzura, Šime«, *Hrvatska enciklopedija* (on-line), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/mazzura-sime> (pristup27.3.2025. godine)

⁵⁷ Franjo pl. Marković (Križevci, 26. 7. 1845-Zagreb,15.9.1914.) hrvatski je književnik, filozof i političar. Radio je kao profesor u gimnaziji u Osijeku i Zagrebu, rektor Sveučilišta u Zagrebu (1888/1889). Članom JAZU postao je 1876. godine. »Marković, Franjo«, *Hrvatska enciklopedija* (on-line), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. Dostupno na: <https://enciklopedija.hr/clanak/markovic-franjo> (pristup 27.3.2025. godine)

⁵⁸ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. III, Rački Strossmayeru, Zagreb, 17. 5. 1885, str. 178.

⁵⁹ Godine 1874/75. izabran je bio Matija Mesić, a iduće godine dr. Stjepan Spevec. Matija Mesić (Slavonski Brod, 19. 2. 1826 – Zagreb, 5. 12. 1878) bio je hrvatski povjesničar, književnik, narodni zastupnik radio je kao gimnazijski profesor, profesor i ravnatelj Pravoslavne akademije u Zagrebu, sudjelovao je u radu Hrvatskog sabora, od 1867. bio je redoviti član JAZU. Na Mudroslovnom fakultetu 1874. izabran je za redovitog profesora hrvatske povijesti. »Sproved pok. Matije Mesić«, *Branislav I* (Osijek, 1878), br. 71 (11.12.1878), str. 1-4, na str. 3. Matija Mesić. Prvi rektor Sveučilišta u Zagrebu, Zbornik radova sa znanstvenog skupa o Matiji Mesiću u povodu 170. obljetnice njegova rođenja 1826.–1996., Zagreb – Slavonski Brod, 1997., 336 str.

Stjepan Spevec (Vukanci kraj Zlatara, 14. 6. 1839 – Zagreb, 28. 1. 1905.) bio je hrvatski pravnik, radio je kao dekan Pravnog fakulteta, rektor Sveučilišta te predstojnik Odjela za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. »Spevec, Stjepan« *Hrvatska enciklopedija* (on-line), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/spevec-stjepan> (pristup 27.3.2025. godine)

⁶⁰ *Spomenica o 25-godišnjem postojanju Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu*, (Zagreb, Akademski senat kr. Sveučilišta, 1900.), str. 11.

⁶¹ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. III, Rački Strossmayeru, Zagreb, 19. 7. 1887, str. 318.

⁶² *Spomenica o 25-godišnjem postojanju Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu*, str. 65-66.

⁶³ »Nepotvrđen izbor«, *Sriemski Hrvat: list za politiku, pouku i zabavu X* (Vukovar, 1887.), br. 57 (16.7.1887.), str. 1-4., na str. 2.

za godinu 1887/8.«. Isti je dan oko 12 sati izabran za novog rektora profesor Tadija Smičiklas.⁶⁴

2. 2. Strossmayerov jubilej i kulturne poveznice

Na skupnoj sjednici Akademije od 20. ožujka 1885. godine zaključeno je da će se pedesetgodišnjica prepoda hrvatske knjige proslaviti 16. studenoga sjednicom razreda »filologičko-historičkoga«⁶⁵ Rački je sugerirao Strossmayeru da ako je odlučio krenuti u Beč, neka putovanje osmisli na način da povratak u Zagreb planira najkasnije 14. ili 15. studenoga, jer će Akademija sa proslavom pedesete godišnjice započeti 16. studenoga.⁶⁶ Plan je da će Rački govorom otvoriti sjednicu, a da čitati kao uvod za ostale razredne sjednice raspravu *O položaju Hrvatske u periodu od 1790. do 1835.* Taj njegov govor štampan je u Akademijinu *Radu*.⁶⁷ Poziv na navedenu svečanost, pojasnio je Rački, bit će objavljen u novinama, ali nikoga se neće osobno pozivati.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti 16. veljače 1888. organizirala je proslavu pedesetgodišnjice svećeništva biskupa Josipa Juraja Strossmayera Rački ga je izvijestio kako je planirano da se 16. veljače u Zagrebu obavijest sjećanje na biskupovu zlatnu misu, ali detalje nije naveo.⁶⁸ Dodao je da će se, ako Bog da, pri-

družiti i općoj svetkovini čije je održavanje bilo u Đakovu 19. ožujka na svetkovinu Sv. Josipa. Održano j tako 16. veljače »tiho misno slavlje« u crkvi sv. Katarine u 10 sati⁶⁹ te u pet sati poslijepodne skupna javna sjednica na kojoj je akademik i rektor Sveučilišta Tadija Smičiklas držao svečani govor.⁷⁰ Naime nakon što je »tihom misom« 16. veljače u Zagrebu Strossmayer proslavio pedeset godina od kada je održao svoju prvu misu u Đakovu je na imendan, 19. ožujka proslavio jubilej svečanom službom božjom.⁷¹ Neposredno prije održavanja svečanosti pučanstvo je obavješteno pisanjem u *Narodnim novinama* da su se u Đakovu pojavile »crne kozice« te da nemilosrdno haraju. Stoga se preporučilo da se ne provode veće procesije na dan sv. Josipa.⁷² U prijateljskoj maniri Rački je planirao onamo stići par dana ranije, vjerojatno kako bi biskupu dao podršku oko organizacije. Neposredno pred manifestaciju, istaknuo je, pridružiti će im se među ostalim Smičiklas, Vrbanić⁷³ i Vojnović⁷⁴ kao predstavnici Akademije i Sveučilišta.⁷⁵ Uz to, Rački je Strossmayeru poslao i službenu čestitku sa željom da što duže poživi te da, ako je ikako moguće, doživi bolja vremena za hrvatski narod. Potpisavši se u uzvratnome pismu kao »biskup i pokrovitelj Akademije« Strossmayer se nekoliko dana kasnije obratio Akademiji.⁷⁶ Šišić je u bilješci pojasnio kako pismo nije adresirao na Račkoga, s obzirom da on tada više nije bio

⁶⁴ »Izbor novog rektora na kr. hrvatskog sveučilišta«, *Narodne novine* LIII (Zagreb, 1887), br. 158 (14.7.1887.), str. 1-6., na str. 2

⁶⁵ »Sjednice jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u proslavu pedeset-godišnjice prepoda hrvatske knjige«, *Narodne novine* LI, (Zagreb, 1885), br. 265 (18.11.1885), str. 1-8, na str. 4.

⁶⁶ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. IV, Rački Strossmayeru, Zagreb, 25. 10. 1885, str. 435.

⁶⁷ O položaju Hrvatske u periodu od 1790. do 1835., Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Razredi filologičko-historički i filozofičko-juridički, knj. 89 (Zagreb: JAZU, 1886.), str. 42-74. Šišić je napomenuo da je ovo pismo u vezi sa Strossmayerovim odgovorom od 29. listopada, III, str. 194, 195.

⁶⁸ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. III, Rački Strossmayeru, Zagreb, 15. 2. 1888, str. 353.

⁶⁹ Društvo »Kolo« uveličalo je proslavu svete mise u crkvi sv. Katarine. »Javna zahvala«, *Narodne novine* LIV (Zagreb, 1888.), br. 43 (22.2.1888.), str. 1-8, str. 3.

⁷⁰ »O pedesetogodišnjici svećenstva biskupa Strossmayera«, *Narodne novine* LIV (Zagreb, 1888.), br. 35 (13.2.1888.), str. 1-6, na str. 2.

⁷¹ »O pedesetogodišnjici biskupa Strossmayera«, *Narodne novine* LIV (Zagreb, 1888.), br. 58 (10.3.1888.), str. 1-8., na str. 1.

⁷² »Pošastna bolesti naredba političke oblasti«, *Narodne novine* LIV (Zagreb, 1888.), br. 64 (17.3.1888.), str. 1-8., na str. 3.

⁷³ Franjo (Fran) Vrbanić (Gospić, 1. 11. 1847 – Zagreb, 26. 8. 1909.) hrvatski je pravnik, zastupnik u Hrvatskom saboru, redoviti član JAZU. Od 1886. do 1887. te od 1901- do 1902. godine bio je rektor Sveučilišta u Zagrebu te dekan Pravnog fakulteta (1878–79., 1888–89., 1893–94., 1900–01.). »Vrbanić, Fran«, *Hrvatska enciklopedija* (on-line), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/vrbanic-fran> (pristup 27.3.2025. godine)

⁷⁴ Konstantin (Kosta) Vojnović (Herceg Novi, Crna Gora, 2. 3. 1832 – Dubrovnik, 20. 5. 1903.), hrvatski pravnik i političar. Doktorirao je pravo u Padovi, bio je zastupnik u Dalmatinskom i Hrvatskom saboru. Radio je kao redoviti profesor Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu na kojem je obnašao funkciju prodekana (1874–75. i 1878–79) te jednom funkciju rektora (1877–78). Od 1890. bio je redoviti član JAZU. »Vojnović, Konstantin« *Hrvatska enciklopedija* (on-line), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/vojnovic-konstantin> (pristup 27.3.2025. godine)

⁷⁵ Strossmayeru su dopisom jubilej čestitali slavenski zastupnici u austrijskom parlamentu. Potpisali su se: Bulat, Pozza, Vojnović, Masovčić, Borčić, Bulić, Gjuro Czartoryski, Klucki, Kielanovski, Rucka, Javorski, Romaskan, Greg, Meznik, Mathon, Zeithammer, Pleva, Trojan, Jahn, Vašaty, Vošnjak, Klun, Poklukar, Šuklje, Stejskal i Vitezić. Ovaj je čin osuđen u listu »Fremden-Blatt«. »Čestitka slavenskih zastupnikah u austrijskom parlamentu preuzv. gosp. Biskupu J.J. Strossmayeru«, *Narodne novine* LIV (Zagreb, 1888.), br. 44 (23.2.1888.), str. 1-8, na str. 2.

⁷⁶ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. III, Strossmayer, Račkome, Đakovo, 24. 2. 1888, str. 355.; »U Zagrebu, 1. ožujka«, *Narodne novine* LIV (Zagreb, 1888.), br. 50 (1.3.1888.), str. 1-4., na str. 1.; »Čestitka slavenskih zastupnikah u Austriji biskupu Strossmayeru«, *Narodne novine* LIV (Zagreb, 1888.), br. 46 (25.2.1888.), str. 1-8., str. 1.

na čelu Akademije. Biskup se zahvalio na krasnoj čestiti koju mu je Akademija uputila u ime svojih članova u povodu njegova svećeničkoga jubileja, izrazivši želju da Bog blagoslovi sve njezine članove i da ih obilno obdari svojom milosti. Osobito se zahvalio i tadašnjem rektoru zagrebačkoga Sveučilišta Smičiklasu. Povod tome, prema Strossmayerovim riječima, bilo je i činjenica da je Smičiklas na sjednici Akademije »iz svoje plemenite duše i srca iskazao krasne emocije i misli koje je prenio na njegovu uspomenu«, na čemu mu je biskup izrazio veliku zahvalu. Biskup Strossmayer zahvalu Smičiklasu, koja je objavljena u *Narodnim novinama*, zaključio riječima »U to ime još jedan put: Bog blagoslovi sveučilište naše! Bog blagoslovi sve učitelje njegove! Bog blagoslovi svu mladež našu! Hvala Vam i hvala Vam na vieke!«. Šišić je u bilješci pojasnio kako je Smičiklas 16. veljače na javnoj sjednici Akademije izrekao prigodno slovo pod naslovom *Misli i djela biskupa Strossmayera*.⁷⁷ Pri tome je Strossmayer zapisao: »Povijest je oko naroda, ona je temelj, na komu se bolja budućnost naroda snuje i gradi. Doklegod je našega naroda, dotle će se isti sa zahvalnošću i slavom sjećati, da je sadašnji rektor sveučilišta prvi znanstvenu povijest svoga naroda napisao i da i nadalje krasnim upravo načinom historička svoja studija nastavlja.«. Dva dana kasnije Rački se pismom zahvalio Strossmayeru, izrazivši nadu da će ga Bog uzdržati jer je on našem narodu »nužda, utjeha, ponos, slava.«.⁷⁸ Očito osupnut Strossmayerovim pohvalama, Rački mu je početkom ožujka odgovorio kako je ono što je Akademija učinila za proslavu njegove zlatne mise bila njezina dužnost.⁷⁹ Skromno je okarakterizirao kako je to bilo »malo, ali pristojno.«. Također, kazao je kako je zadatak Akademije prednjačiti u iskazivanju priznanja za zasluge koje su stečene na polju znanosti. Osvrnuo se i na izdavanje Strossmayerovih djela, a među

njima govora, okružnica, itd. smatrajući da je opravdano Akademijino prihvaćenje toga posla.⁸⁰

U listopadu iduće godine Rački je biskupa izvijestio kako je Smičiklas sugerirao da biskup u Zagreb pošalje spise vezane uz njegov zahtjev o povratku dijela vlastelinstva u bivšoj Krajini.⁸¹ Dodao je kako su u Beču pronađeni podaci o tome, pa tako i zemljovid u kojem je nacrtan *dominium Diacovariense*, odnosno vlasništvo đakonata. U Zagrebu bi za Strossmayera izradili spomenicu, ali im za to treba trebaju i njegovi spisi, posebice isprave koje bi mu po objavljivanju vratili. U novome pismu Rački je naveo kako je Smičiklas smatrao da bi suvremeni opis Slavonije koji nema »u skupu jednakih pisama arhiva kraljevskog financijskog ministarstva u Beču jer smotak Đakovo nije ondje te da bi mogao biti među priložima koje Strossmayer poslao vladi kao dokaz prava Đakovačke biskupije na dio knjiškoga zemljišta. Ako je taj dio ondje, onda ga Rački moli da mu ga pošalje.«.⁸²

Dana 26. kolovoza 1891. godine u Zagrebu otkriven je spomenik fra Andrije Kačića Miošića poznatog po nadimku Starac Milovan. Brončani spomenik je izradio kipar Ivan Rendić koji je godinu dana ranije, 1890. godine, izradio prvi spomenik fra Andrije Kačića Miošića postavljen u Makarskoj. Kako *Narodne novine* navode događaju su prisustvovali »svi dalmatinski Hrvati, štogodj su u Zagrebu.«.⁸³ Ban Khuen-Hedérváry održao je govor na svečanosti otvorenja spomenika, a potom su uslijedili poklici »Slava Milovanu!« »Živio ban!« »Živio Rendić.«.⁸⁴ Nakon što je spomenik otkriven ban je predstavio kipara Ivana Rendića, govore su osim bana držali zagrebački načelnik dr. Milan Amruš⁸⁵ te splitski načelnik Gajo Bulat.⁸⁶ Rački je izrazio žaljenje što gradski odbor za otkriće Kačićeva spomenika na čelu sa Stankovićem⁸⁷ iz poziva na događaj i banket nije mogao izostaviti bana⁸⁸, pa su on, Smičiklas i nekolicina

⁷⁷ Vidi bilj. 31

⁷⁸ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. III, Strossmayer, Račkome, Đakovo, 26. 2. 1888, str. 356.

⁷⁹ Isto, Rački Strossmayeru, Zagreb, 3. 3. 1888, str. 358.

⁸⁰ Ipak, planirani posao nije obavljen.

⁸¹ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. IV, Rački Strossmayeru, Zagreb, 12. 10. 1889, str. 96.

⁸² Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. IV, Rački Strossmayeru, Zagreb, 1. 12. 1889, str. 106.

⁸³ »Dalmatinski gosti«, *Narodne novine* LVII (Zagreb, 1891), br. 195 (27.8.1891.), str. 1-8., na str. 3.

⁸⁴ Isto, str. 3.

⁸⁵ Milan Amruš (Brod na Savi, 1. X. 1848 – Zagreb, 26. V. 1919.) bio je liječnik i političar. Isprva je djelovao kao vojni liječnik, a po povratku u Zagreb 1887. uključio se u politički život. Politički rad započeo je kao »obzoraš«, a potom je djelovao kao izvanstranački političar blizak režimu bana. Dva puta obnašao je dužnost zagrebačkog načelnika. »Amruš, Milan«, *Hrvatska enciklopedija (online)*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/amrus-milan> (pristup: 30.3.2015. godine)

⁸⁶ »Dalmatinski gosti«, *Narodne novine* LVII (Zagreb, 1891), br. 195 (27.8.1891.), str. 1-8., na str. 3.

⁸⁷ Milan Stanković, zagrebački podnačelnik, Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. IV, str. 527.

⁸⁸ Ban nije prisustvovao banketu jer je bio pozvan na »dejeuner k Njegovoj c. i kr. Visosti nadvojvodi Albrechtu...« »Dalmatinski gosti«, *Narodne novine* LVII (Zagreb, 1891), br. 195 (27.8.1891.), str. 1-8., na str. 3.

drugih uzvanika bili primorani odbiti sudjelovanje u tom događaju.⁸⁹

U travnju 1892. Rački je javio Strossmayeru kako mu je po Smičiklasu poslao predmetno pismo i priloženi papir u kojemu ga moli da po želji profesora se Gubernatisa⁹⁰ napiše kakvu izreku na hrvatskome, ili u latinskom ili francuskom prijevodu sa svojim imenom i da mu ju vrati.⁹¹ Razlog tome bila je želja nakladnika da sa Strossmayerovim potpisom ukrase međunarodni album u spomen na četiri stotu otkrića Amerike.

2. 3. Crkvena pitanja

U slavu slavenskih učitelja Ćirila i Metoda 5. travnja 1885. započela je svečanost u Velehradu. Na ulazu u samostan namješten je bio velik slavoluk, a odbor za svečanost pripremio je 2000 baraka za hodočasnike. Kako stoji u izvještaju već je 4. travnja došlo 3000 hodočasnika.⁹² U svibnju 1885. g. Rački je javio Strossmayeru kako će biti problema s hodočašćem u Velehrad u današnjoj Češkoj, a kao razlog tome naveo je kako »katolički Slaveni« pokazuju indiferentnost prema tome ili pak ne žele ići jer je najavljeno da će ondje biti služena latinska služba božja.⁹³ Tome u prilog išla je i neodlučnost Svete Stolice, na što su se osvrnuli »pravoslavni Slaveni«, a katolici im na to, dodao je Rački, nisu u stanju odgovoriti. Uz to, u Zagrebu je sve bilo loše dogovoreno: naime, u dogovoru su, među ostalima, sudjelovali sam Rački, Marković, Vojnović, Kostrenčić⁹⁴ i Smičiklas, no, nisu se mogli usuglasiti. Jedni su, dodao je, predložili da zbog političkih razloga treba

sastaviti odbor u koji bi ušli manje »markirani« ljudi, ali sve je palo u vodu zbog kardinalova otpora i nedobivajanja potpore iz Rima.

U međuvremenu, preminuo je biskup Hranilović.⁹⁵ Njegovu je pogrebu, održanom 18. ožujka 1889. godine u tri sata poslijepodne⁹⁶, kao izaslanici Vlade i bana pogrebu je prisustvovali su veliki župan Budisavljević⁹⁷, zagrebački kardinal biskup Gašparić.⁹⁸ Prisustvovao je i Rački, koji je u Strossmayerovo ime položio vijenac na odar »Svom prijatelju i bratu Iliji«⁹⁹, čime je namjeravao ugoditi Strossmayeru i prijateljima pokojnoga biskupa.¹⁰⁰ I sam je, kako je pisao Strossmayeru, namjeravao ići na pogreb, pa mu Strossmayerov zadatak nije predstavljao poteškoću. Od nazočnih je saznao da je Hranilović zadnjih osam dana bio »zdrav i mrtav«: obolio je od prehlade i dobio je upalu pluća, a to je pogoršala i njegova kronična bolest sa crijevima, pa je na koncu preminuo. Doznao je kako je Hranilović bio bistar do posljednjega trenutka te se ispovjedio duhovniku Stepincu. Nećaku svojega prethodnika Đure Smičiklasa, Tadiji Smičiklasu, prepustio je sređivanje svoje ostavštine te je, kako je Rački istaknuo, »umro veoma lijepo«, odnosno smireno. Hranilovićevu smrt Rački je ocijenio kao neizmjernu štetu, pogotovo u tadašnjim okolnostima što potvrđuje i izjava *Pester Lloyd*a da se upražnjena »biskupska stolica neće tako skoro popuniti«¹⁰¹. Pojasnio je kako će Smičiklas kao izvršitelj oporuke u Križevcima ostati nekoliko dana, ali se stvar očito odužila. Naime, par tjedana kasnije Rački je izvijestio Strossmayera kako Smičiklas boravi u Križevcima te da

⁸⁹ Rački Strossmayeru, IV, Zagreb, 26. 8. 1891, str. 277.

⁹⁰ Angelo de Gubernatis, profesor Sveučilišta u Firenci. Isto, str. 523.

⁹¹ Isto, Rački Strossmayeru, Zagreb, 24. 4. 1892, str. 316.

⁹² »Svečanosti u Velehradu«, *Narodne novine* LI (Zagreb, 1885), br. 78 (8.4.1885.), str. 1-8., na str. 4.

⁹³ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. III, Rački Strossmayeru, III, Zagreb, 10. 5. 1885., str. 173.

⁹⁴ Ivan Kostrenčić (Crikvenica, 16. XI. 1844 – Crikvenica, 9. III. 1924.), po završenom studiju bogoslovije te povijesti i slavistike Kostrenčić je do 1875. godine radio Dvorskoj knjižnici u Beču. Kao prvi hrvatski knjižničar na poziv bana Ivana Mažuranića osnovao je Sveučilišnu knjižnicu kojoj je bio prvi ravnatelj (1875.-1911.). Bio je dugogodišnji tajnik i blagajnik Matice hrvatske. »Kostrenčić, Ivan« *Hrvatska enciklopedija (on-line)*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/kostrencic-ivan> (pristup: 20.2.2015. godine)

⁹⁵ Ilija Hranilović (Sošice, 3. 10. 1850. – Križevci, 16. 3. 1889.), svećenik grkokatoličke crkve, tajnik križevačkoga biskupa Đ. Smičiklasa, na čiji je prijedlog 1881. imenovan kanonikom Stolnoga kaptola u Križevcima. Iduće godine nakon Smičiklasove smrti car Franjo Josip I. imenovao ga je križevačkim biskupom. »Hranilović, Ilija«, *Hrvatska enciklopedija (on-line)*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/hranilovic-ilija> (pristup 20.2.2025. godine). »Umrli i nesreće«, *Dom i svijet* II, (Zagreb, 1889), br. 7 (1.4.1889.), str. 108-122, na str.121.; »Ilija Hranilović«, *Dom i svijet* II, (Zagreb, 1889), br. 8 (15.4.1889.), str. 124-138., na str. 136.; »Ilija Hranilović«, *Banovac* II, (Petrinja, 1889), br. 12 (23.3.1889.), str. 1-4., na str. 2.

⁹⁶ »Ilija Hranilović«, *Svjetlo* IV (Karlovac, 1889), br. 11 (17.3.1889), str. 1-4, na str. 3.

⁹⁷ Bude Budisavljević (Bjelopolje, 29. VII. 1843 – Zagreb, 22. I. 1919.), obnašao je dužnost velikog župana te zastupnik u Srpskom narodno-crkvenom saboru u Srijemskim Karlovcima. »Budisavljević, Bude« *Hrvatska enciklopedija (on-line)*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/budisavljevic-bude> (pristup 20.2.2025. godine).

⁹⁸ »Sprovod biskupa Ilije Hranilović«, *Svjetlo* IV (Karlovac, 1889), br. 12 (24.3.1889), str. 1-4, na str. 3.

⁹⁹ Isto, str. 3.

¹⁰⁰ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. IV, Rački Strossmayeru, Zagreb, 23. 3. 1889, str. 70.

¹⁰¹ »Sprovod biskupa Ilije Hranilović«, *Svjetlo* IV (Karlovac, 1889), br. 12 (24.3.1889), str. 1-4, na str. 3.

Ilija pl. Hranilović-Cvjetašin, biskup križevački

Slika 1. *Dom i svijet* II, (Zagreb, 1889.), br. 8 (15.4.1889.), str. na str. 127.

i dalje ima posla sa Hranilovićevom ostavštinom.¹⁰² Nakon pokopa biskupa Hranilovića 5. svibnja, do Račkoga je došla vijest kako je mađarska vlada za njegova nasljednika preporučila »nekakova Szegedija«.¹⁰³ Strossmayera će o tome, dodao je Rački, obavijestiti Smičiklas.

Zanimljiva je vijest o Smičiklasovu privatnome životu došla do Račkoga, koji ju je odmah prenio Strossmayeru; riječ je bila o najavi Smičiklasova vjenčanja.¹⁰⁴ Strossmayer je na vijest veoma pozitivno reagi-

rao.¹⁰⁵ Nedugo iza toga Rački mu je javio kako je Smičiklasovo vjenčanje »palo u vodu« te da je Smičiklas otišao u Križevce za božićne novogodišnje blagdane, kako bi završio posao oko ostavine pokojnoga biskupa Hranilovića.¹⁰⁶

Smičiklas će, prenio je Strossmayeru Rački, po povratku u Zagreb s Račkim dogovoriti započinjanje akcije sprječavanja dolaska u Križevce »nekakvoga pomađarenoga Rusina«, odnosno nekoga naklonjenoga mađarskoj strani.¹⁰⁷ Dodao je kako je prva osoba na koju su pomislili za Hranilovićeva nasljednika bio Antun Franki¹⁰⁸. Kako je u jednom od kasnijih navoda objasnio Šišić, riječ je bila o doktoru Antunu Frankiju, profesoru Bogoslovnog fakulteta u Zagrebu koji je tada bio i direktor grkokatoličkoga sjemeništa te stanovao u toj zgradi.¹⁰⁹ U prilog Frankijevu imenovanju išao je i glas koji je stigao do Račkoga kako u to doba nije bilo boljega domaćega svećenika od njega.¹¹⁰ Preostali tada sposobni domaći svećenici, ocijenio je Rački, bili su premladi za biskupsku poziciju. Dobra je stvar bila kako u Rimu neće imati zapreka pri prelazu na obred. Nasuprot tome, Rački nije bio siguran kako će to završiti u Pešti. Frankiju je u prilog išla činjenica da se nije isticao u politici, ali je bilo poznato da je sklon narodu, da je veoma značajan te da je bezuvjetno na Strossmayerovoj strani, što je prema sudu Račkoga bilo dovoljno za imenovanje. Stoga je Strossmayeru u zadatak stavio širenje glasa u Rimu kako u odabiru križevačkoga biskupa ne pristaju na tuđinca, jer bi to bilo veoma štetno. Podsjetio je na situaciju nakon smrti biskupa Đ. Smičiklasa: nadbiskup je predlagao Szabu, a ban Pejačević razmišljao je o Pelešu.¹¹¹ Žumberčani su bili zgroženi prelaskom na pravoslavlje i to njihovo zgražanje prevagnulo je u korist izbora pokojnoga Hranilovića. Najavio je kako će Strossmayera s detaljima upoznati dobar poznavatelj dijeceze, Smičiklas, kada se vrati u Zagreb.

U međuvremenu, Rački je biskupu pisao kako njegov »prijatelj Tade« smatra da bi Franki jedva mogao

¹⁰² Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. IV Rački Strossmayeru, IV, Zagreb, 17. 4. 1889, str. 74.

¹⁰³ Isto, Rački Strossmayeru, Zagreb, 6. 5. 1889, str. 77.

¹⁰⁴ Isto, Rački Strossmayeru, Zagreb, 14. 12. 1889, str. 109. Prema napisu M. Kostrenčića Smičiklas se navodno zagledao u »vrlo kulturnu učiteljicu ručnog rada«. M. Kostrenčić, n. dj., str. 54.

¹⁰⁵ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. IV, Strossmayer, Račkome, Đakovo, 20. 12. 1889, str. 110.

¹⁰⁶ Isto, Rački Strossmayeru, Zagreb, 19. 1. 1890., str. 117.

¹⁰⁷ Isto, Rački Strossmayeru, Zagreb, 23. 3. 1889, str. 70.

¹⁰⁸ Antun Franki (Omišalj, 2.11.1844. – Omišalj, 30.1.1908.) bio je profesor i dekan na Bogoslovnom fakultetu, rektor na Sveučilištu, ravnatelj unijatskog grkokatoličkog sjemeništa, a Papa ga je imenovao rimskim antistesom »Dr. Antun Franki«, *Dom i svijet* II, (Zagreb, 1889), br. 6 (15.3.1889.), str. 91-106, na str. 104.; Ana Biočić, »Svećenik, intelektualac i rektor Sveučilišta Anton Franki (1844.-1908.) – disciplinski ili politički proces?«, *Croatica Christiana periodica* 39/75 (Zagreb, 2015), str. 121-138, na str. 126.

¹⁰⁹ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. IV, Rački Strossmayeru, Zagreb, 6. 1. 1891, str. 210.

¹¹⁰ Isto, Rački Strossmayeru, Zagreb, 23. 3. 1889, str. 70.

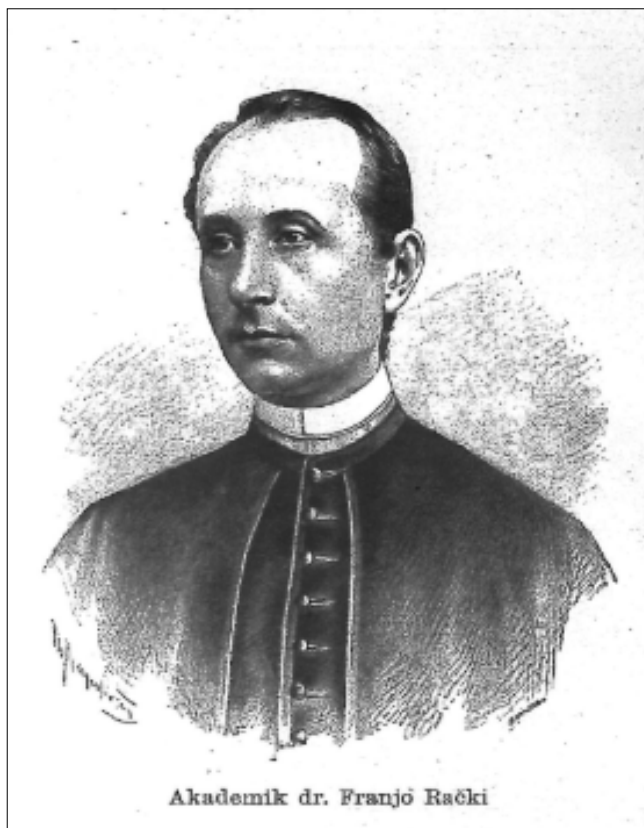
¹¹¹ Šišić je za Szabu i Peleša upisao da je riječ o Kandidatima za križevačkoga nadbiskupa, ali nije dao nikakve detalje, čak ni imena im nije zapisao. Isto, Rački Strossmayeru, Zagreb, 23. 3. 1889, str. 70.

proći, pa je kao alternativu predložio Laboša za kojega je Šišić u bilješci pojasnio da je riječ o Vladimiru Labošu, podarhiđakonu i župniku u Drnišu.¹¹² Prema tumačenju Račkoga, Laboš je tada bio biskupijski vikar u Dalmaciji, a inače je svećenik mlađe generacije. Resile su ga umnost i rodoljublje, pa bi slijedio savjete i Strossmayera i Račkoga. Pohađao je bogosloviju u Beču, a neko je vrijeme bio u križevačkom sjemeništu. Kako je Strossmayer u međuvremenu nunciju predlagao Frankija, Rački je ocijenio da to ne predstavlja problem te da će još vidjeti kako će se stvar odvijati.

Strossmayer je napomenuo kako informacije koje su pristizale iz Biograda bile povoljne, ali je problem predstavljao koga će onamo poslati.¹¹³ Osim Račkoga, dodao je, to su mogli biti samo Mazzura ili Smičiklas, stoga je dodao da bi bilo bolje da oni Račkome pošalju povjerljivoga čovjeka što im ne bi trebao predstavljati problem. Zamolio je Račkoga da prenese pozdrav *Tadi* te da mu poruči da je prema njihovu ranijemu dogovoru, preporučio Frankija i Laboša, obećavši da će to i ubuduće činiti sa još većom energijom i sigurnošću.

Strossmayer je 10. travnja izvijestio Račkoga kako je od bečkoga nuncija dobio »kuriozan list« u kojem ga je ovaj zamolio da mu opiše svoj kaptol i pojedine njegove članove, zatim da mu opiše u kakvom je odnosu s njima, kako se dotični ponašaju, itd.¹¹⁴ Uz to, nuncij ga je zamolio da mu isto pošalje i za križevačku biskupiju. Pretpostavio je da su po su pitanju Križevaca Mađari u Beču i u Rimu tvrdili da jedan domaći čovjek koji bi bio adekvatan za biskupa.¹¹⁵ Slijedom toga Strossmayer je zaključio kako bi onamo bio poslan biskup iz Mađarske, stoga je zamolio Račkoga da on opiše križevački kaptol i svećenike koje ondje poznaje te da sugerira koji bi bili adekvatni za biskupa. Rački mu je na to odgovorio da će traženo poslati nakon što se konzultira sa Smičiklasom koji dobro poznaje tamošnje svećenstvo.¹¹⁶

Iako je uživao naklonost Strossmayera i Račkog, dr. Antun Franki u studenom 1890. godine napisao je, kako Mihajlo Sergej Trbojević navodi, »obtužbu protiv vrhovne duhovne oblasti u Zagrebu, odnosno protiv Njeg. uzoritosti kardinala i nadbiskupa Mihalovi-

Slika 2. Dom i sviet III, (Zagreb, 1890), br. 4 (15.2.1890.), str. 54-68., na str. 56.

ća.«¹¹⁷ Trbojević je dopis, od 8. siječnja, u kojemu detaljno objašnjava što je Franki učinio poslao u *Narodne novine*. Prema dopisu Franki je navodno »napao najviše crkvene i svjetske oblasti u Hrvatskoj«¹¹⁸ Taj tekst u kojem ih je napao i kako Trbojević navodi vrijeđao i klevetao sam je pokazao mladom Trbojeviću. Nakon što je Trbojević o tome izvijestio ostale Franki ga je tražio da to povuče kazavši mu »Spasite me, jer ja sam inače propao, ja ću izgubiti službu, mene će protjerati. Što će meni reći kada dodjem u Omišalj- protjerali su te odatvu!«¹¹⁹ Franki je nastavio moliti Trbojevića da povuče izjavu ili da je ublaži na što je Trbojević tek dijelom mogao pristati. Pokušao je Franki da Trbojević izjavi kako mu on to nije dao čitati već da on sam to na njegovu stolu pronašao na što je Trbojević rekao da ne može to kazati jer je već rečeno kako mu je sam dao da čita, na što će Franki »Kriste Bože uzviknu on, pa vi ste i to

¹¹² Isto, Rački Strossmayeru, Zagreb, 4. 4. 1889, str. 72.

¹¹³ Isto, Strossmayer Račkome, Đakovo, 7. 4. 1889, str. 73.

¹¹⁴ Isto, Strossmayer Račkome, Đakovo, 10. 4. 1890, str. 175.

¹¹⁵ Isto, str. 176.

¹¹⁶ Isto, Rački Strossmayeru, Zagreb, 12. 4. 1890, str. 176.

¹¹⁷ »Priposlano«, *Narodne novine* LVII (Zagreb, 1891), br. 7 (10.1.1891.), str. 1-10., na str. 7-8.

¹¹⁸ Isto, str. 7.

¹¹⁹ Isto, str. 7.

kazali, uh moje sramote!«.¹²⁰ Trbojević je naveo kako su ga g. Antun Bauer¹²¹ i ostali posebno napadali u »Katoličkom listu«. ¹²² Početkom siječnja 1891. g. Rački je Strossmayeru pisao kako je Franki pred mjesec dana bio pozvan od bečke nuncijature da ih savjesno izvjesti o nadbiskupu i članovima prvostolnoga kaptola, što je ovaj i učinio.¹²³ Iz navedene korespondencije vidljiva je i druga strana u aferi Franki, kako je to Franki ispričao svojim prijateljima. To Frankijevo izvješće, dodao je Rački, vjerojatno je bilo dosta negativno. U neopreznosti, Franki je koncept izvještaja ostavio na svome pisaćem stolu kada je na kratko otišao iz svoje sobe. Prilikom je iskoristio mladi svećenik Mihajlo Sergej Trbojević¹²⁴ za kojega je Rački pojasnio da ga Strossmayer poznaje iz Rogatca, gdje je bio sa pokojnim biskupom Hranilovićem.¹²⁵ Ušavši u Frankijevo sobu, Trbojević je iskoristio priliku i na brzinu pročitao izvješće, a njegov je sadržaj prenio nadbiskupu i njegovu kanoniku pobočniku. Nastao je incident i krenula je rasprava što učiniti sa Frankijem. Sam Franki, čija je savjest prema sudu F. Račkoga bila čista, nije se želio maknuti sa pozicije, jer jedino što je učinio bilo je da je na poziv više crkvene oblasti opisao kardinala, kaptol i stanje u nadbiskupiji. Čuvši tko je bio inicijator sastavljanja Frankijeva izvještaja, protiv njega se više nisu usudili ništa poduzeti. Rački je dodao da su prilike oko incidenta potom utihnule. Pojasnio je da je Trbojević veoma tašt i da snuje biskupiju, što je očito bio povod ovome nekorektnome činu protiv Frankija, kao i to da Trbojević navodno uživa zaštitu visoko pozicionirane gospode, ali nije pojasnio o kome je konkretno bila riječ. Na kraju je dodao kako je i ovaj slučaj jasan dokaz da je i svećenstvo »zaraženo«.

S druge strane Trbojević je Frankija prijavio 3. siječnja 1891. godine, istragu je provodio Stjepan pl.

Madych, savjetnik zemaljske vlade. U prijavi je naveo sve što je Franki napisao o nadbiskupu i njegovim bliskim suradnicima. Trbojević iako nije jasno razumio čemu je prijava Frankija bila namijenjena zaključio je kako je na čelu iste bio biskup Strossmayer.¹²⁶ Iako je Trbojević detaljno opisao cijeli događaj profesori Bogoslovnog fakulteta stali su na stranu Frankija i pokušali ublažiti štetu. Riječ je bila o dvojcu Antunu Baueru i Kostu Vojnoviću. Franki je na pisanja Trbojevića u *Narodnim novinama* od 12. siječnja tek kratko izjavio da su izjave Trbojevića inače njegovog učenika nedostojne Frankijevog odgovora.¹²⁷ Dana, 11. siječnja, Franki je pozvan kod bana radi pokretanja disciplinskog procesa. Franki se je prvo izjasnio da je napisao prijavu, no da nije sve što mu se stavlja na teret istina. Između dvaju Frankijevih saslušanja bio je pozvan i kanonik Feliks Suk, kasnije su izjave dali kanonik Blaž Švinderman, Nikola Jurković, Julijo Junković te Trbojević. Nakon što je dao izjave Franki je otputovao u Beč gdje je od nuncija Luigija Galimbertija tražio pomoć, odnosno pisanu izjavu da ga je nuncij tražio očitovanje o nadbiskupiji. Izjavu nije dobio, ali je dobio obećanje da ukoliko bude otpušten s Bogoslovnog fakulteta će mu biti dano mjesto u Zavodu sv. Jeronima u Rimu. Strossmayer je obavijestio Račkoga da je dobio pismo »od našega dobroga Tade Smičiklasa«, dodajući da su se njihovi dobri prijatelji malo preveć zbunili jer da treba u sličnim nesretnim slučajevima koliko je god moguće ostati hladnokrvan i sačuvati duhovni mir.¹²⁸ Strossmayer ga je uputio kako stoji stvar po pitanju Frankija: Franki je pozvan u Rim i navodno mu je ondje sveti otac obećao namještenje. Strossmayer je smatrao da se tome pozivu mora odazvati i da odmah treba otputovati u Rim. Ondje je trebao odsjesti u Zavodu Sv. Jeronima.¹²⁹ U međuvremenu će se, najavio je Strossmayer,

¹²⁰ Isto, str. 7.

¹²¹ Antun Bauer (Breznica kraj Varaždina, 11. 2. 1856. – Zagreb, 7. 12. 1937.) bio je doktor filozofije i teologije, a za svećenika je zaređen 1879. godine. Radio je kao vjeroučitelj i profesor te dekan na Bogoslovnom fakultetu te rektor Sveučilišta. Bio je urednik i suradnik Katoličkog lista. Sudjelovao je u radu Hrvatskog sabora. Zagrebačkim je nadbiskupom postao 1914. godine. »Bauer, Antun«, *Hrvatska enciklopedija (on-line)*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/bauer-antun-1856-1937> (pristup: 20.2.2015. godine)

¹²² Isto, str. 8.

¹²³ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. IV, Rački Strossmayeru, Zagreb, 6. 1. 1891, str. 210.

¹²⁴ Šišić je u bilješci pojasnio da je zagrebački svećenik Trbojević stanovao u istoj kući kao i Franki. Isto, 210; 528.

¹²⁵ Trbojević i Strossmayer imali su svojevrsni sukob. Kako je Rački zapisao, Trbojević je u Novome Sadu protiv Strossmayera pripremao pamflet. (Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. IV Rački Strossmayeru, Zagreb, 20. 3. 1891, str. 259.) Dodao je kako je savjetovao da se to objavi u Obzoru jer će na taj način otupiti Trbojevićev napad. Jer »svećenik, kada padne, najgadjniji je stvor«. Povratno ga je Strossmayer izvjestio kako mu je izvještaj o pamfletu koji se protiv njega pripremao u Novom Sadu dao petrovaradinski paroh Okrugić. (Isto, Strossmayer, Račkome, IV, Đakovo, 28. 3. 1891, str. 259.) Dodao je kako je grešnik, ali da zna »da nije toliko zlo grjesnikom biti, oliko je zlo u grijehu ustrajati«. Na laži, psovke i klevete, dodao je Strossmayer, će odšutjeti, osim ako mu se ne pruži kakva prilika da o tome progovori.

¹²⁶ Biočić, »Svećenik, intelektualac i rektor Sveučilišta Anton Franki (1844.-1908.) – disciplinski ili politički proces?«, str. 129-130.

¹²⁷ »Priposlano«, *Narodne novine* LVII (Zagreb, 1891), br. 8 (12.1.1891.), str. 1-8, na str. 6.

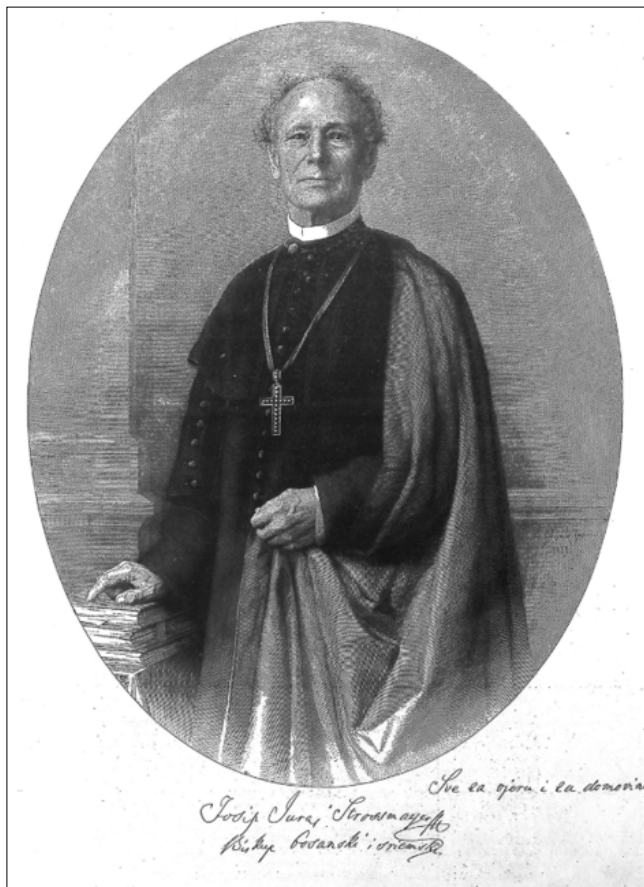
¹²⁸ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. IV, Strossmayer, Račkome, Đakovo, 7. 4. 1891, str. 262.

¹²⁹ Hrvatski papinski zavod svetog Jeronima u Rimu crkvena je ustanova u kojoj borave svećenici na postdiplomskim i ostalim speci-

obratiti zavodu da se pobrinu za Frankija. Njegov odlazak u Rim ocijenio je kao najbolji izlaz za svih, a ponajviše za Frankija. Obećao je da će župu u selu Punitovci nedaleko Đakova držati u pripravnosti, da ondje postavi Frankija ukoliko ne uspije u Rimu, a s vremenom bi mu dao i bolju župu. U bilješkama je Šišić pojasnio da je u Đakovačkoj biskupskoj gospodštiji Strossmayer sve župe sam popunjavao, bez vladina utjecaja na izbor.

No, pod banovim pritiskom nuncij se povukao po pitanju Frankijeva zapošljavanja. Rješenjem od 24. veljače 1891. godine Franki je suspendiran i uklonjen sa Sveučilišta.

Rački piše da »kada bi bio mogao slutiti, da vam neće biti po volji kondolencija izražena kaptulu zarez bio bi ju propustio.«¹³⁰ Dodao je kako ne samo Kosta, nego i Smičiklas i mnogi svećenici i Strossmayerovi štovatelji su navalili. Kondolencija je, dodao je Rački, izraz cortozije te da svi znaju što Strossmayer i drugi misle o pokojniku kao biskupu. Dodao je kako i u Rimu neće shvaćati ako doznaju. I premda Rački nije imao utjecaja na taj posao koji je po statutu spadao u djelokrug lektora¹³¹, istaknuo je kako se službeno smrt nije objavila, nego su vijest o njoj prenijeli samo kralju i nunciju, a usmenim putem vladi. Franki se, dodao je Rački, obratio na nuncija i zamolio ga je da posreduje kako bi mu za sedamnaest godišnje službovanje bila dana mirovina.¹³² Rački je slučaj ocijenio užasnim, istaknuvši da on još snažnije rasvjetljava grozne odnose. Podijelio je svoje razočaranje činjenicom da se na temelju »gnusnoga novinskog napadaja« sveučilišni profesor odmah otpušta, napominjući da kao profesor nije učinio ništa kažnjivo, nego se kao svećenik pokorio svojoj oblasti. Istaknuo je kako ga je nuncijatura ostavila na cjedilu, te je zamolio Strossmayera da to dojaví kardinalu Rampolli.¹³³ Dodao je da bi najzgodnije bilo

Slika 3. *Dom i sviet I*, (Zagreb, 1888), br. 9 (1.5.1888.), str. 129-144, na str. 133.

da i Franki ode u Rim kad bi to sredstva dopuštala. Međutim, to se neće dogoditi, pa bi ga Strossmayer mogao pozvati u Đakovo s obzirom da trenutno nije imao drugoga utočišta. Dodao je kako bi ga Juraj Posilović uzeo za profesora, ali da ga Vlada ne bi priznala.¹³⁴ Otegotna je okolnost, pojasnio je Rački, bila da kod

jalističkim studijima papinskih sveučilišta u Rimu. Osnatak Zavoda seže još u 1453. kada papa Nikola V. udruzi hrvatskih iseljenika u Rimu daje crkvu sv. Marine i pripadajuće zemljište gdje će oni ubrzo izgraditi gostinjac i bolnicu za izbjeglice i hodočasnike. Crkva je kasnije posvećena svetom Jeronimu a gostinjac i bolnica u 18. stoljeću pretvoreni u odgojni zavod za svećenike koji služe pripravništvo. Kroz 18. i 19. stoljeće Zavod će nekoliko puta biti zatvaran i otvaran da bi mu tek u 20. stoljeću papa Pavao VI. dodijelio današnje ime koji je Italija službeno priznala 1984. godine. Jelić je 1887. preko splitskog biskupa M. Kalogjera zatražio da ga se primi u Zavod, što je ravnatelj sv. Jeronima I. Črnčić odobrio nakon čega se Jelić zareadio i iste godine u Rimu održao mladu misu. Vidi: Ivan Ostojić, »Don Luka Jelić – život i djelo«, *Zbornik Kačić*, 1979., br. 291. – 316.; »Hrvatski papinski zavod sv. Jeronima u Rimu«, *Hrvatska enciklopedija (on-line)*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/hrvatski-papinski-zavod-sv-jeronima-u-rimu> (pristup 23.3.2025. godine)

¹³⁰ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. IV, Rački Strossmayeru, Zagreb, 5. 3. 1891, str. 256.

¹³¹ Po ustrojnom zakonu od 5. siječnja 1874. godine (§§ 1-36.) učitelji se dijele na redovite i izvanredne profesore, docente (privatne i honorirane) te učitelje (lektore). *Spomenica o 25-godišnjem postojanju Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu*, str. 4.

¹³² Isto, str. 257.

¹³³ Mariano Rampolla del Tindaro (Polizzi Generosa blizu Palerma 1843. – Rim, 1913.) bio je talijanski prelat Rimokatoličke Crkve, a 1887. imenovan je kardinalom.

¹³⁴ O teološkome studiju usp. Antun Ivandija, »Povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu. Spomenica za tristogodišnjicu proglašenja zagrebačke isusovačke škole akademijom g. 1669. i stogodišnjicu obnove Zagrebačkog sveučilišta g. 1874.«, *Bogoslovska smotra*, (XXXIX: Zagreb), br. 4: 323-336.

Posilovića profesori ne primaju plaću iz zemaljske blagajne, a Franki bi bio »ures bogoslovnoga fakulteta«.

Nakon što je ostao bez posla i plaće preostalo mu je tražiti mirovinu koja mu je i odobrena u svibnju 1891. godine, a iznosila je 500 for. godišnje. Utočište i podršku Franki je pronašao kod prijatelja Tadije Smičiklasa i biskupa J. J. Strossmayera. Iako se biskup Strossmayer založio u Rimu za Frankija te ga je htio postaviti u Zavod sv. Jeronima kardinal Vannutelli¹³⁵ je objasnio da zbog sukoba s vladom Frankiju nije mjesto u Zavodu.¹³⁶ Vrativši se iz Rima Frankiju je preostalo jedino da se vrati u rodno mjesto na otoku Krku. U Omišlju je radio kao upravitelj župe, a nada za odlaskom u Rim bila je prisutna. Nakon što je za novog zagrebačkog nadbiskupa izabran Posilović Franki se nadao da će njegovo odlazak u Rim biti omogućen. Iako su ga Dinko Vitezić i biskup Strossmayer predlagali za novog krčkog biskupa, Franki je početak 20. stoljeća ipak dočekao u Omišlju.¹³⁷

Na to je Strossmayer odgovorio kako se slaže s Račkim.¹³⁸ Sugerirao je kako Smičiklas treba ponovno pisati Frankiju i sugerirati mu da bude strpljiv i da ne samo kardinalu Vannutelliju, nego i kardinalu Rampoliju otvoreno kaže kako će primiti namjesništvo kod Sv. Jeronima, ali pod uvjetom da se bez pogovora prihvate sljedeći predloži F. Račkoga: da se imenuju nova tri kanonika, da se uvede kolegijum prezbitera, te da se uklone zbor i sav ostali parazitizam. Ako oni na to pristanu, Franki neka ostane ondje da to i provede. U protivnom, neka se vrati doma. Dodao je da iz pisma koje je Franki pisao njegovom sekretaru na slučaju da bi ga imenovao Vanutelli na svoje mjesto i tako ga učinio namjesnikom, ali pod uvjetom ako ga na to privole bečka vlada i ban. Na to je Franki kardinalu odgovorio da

bi u Rimu radije volio ostati kao čistač ulica s metlom u ruci, nego išta dobiti privolom bana odnosno »očitoga framasona«.

U idućemu pismu Strossmayer je pretpostavio kako je Franki već stigao u Rim, izrazivši nadu da će mu uskoro poslati pismo, a iza toga će se javiti Rampoliju »o naših stvari«.¹³⁹ Na to mu je Rački napisao kako je do njega stigla vijest od Höppergera¹⁴⁰ koji se prije dva dana vratio iz Rima u Zagreb i Smičiklas mu je prenio da su Frankija uputili k Vannutelliju da mu bude pomoć pri upravi zavoda Sv. Jeronima, jer da za sada za njega nemaju drugoga mjesta.¹⁴¹ Franki bi, pojasnio je Rački, zauzeo mjesto koje je bilo namijenjeno Jagatiću,¹⁴² ali koje ovaj nije želio primiti. Uputio ga je kako Franki nije zadovoljan pozicijom koju je dobio, tim više što se ne zna do kad će taj posao trajati i da već razmatra vratiti se natrag. Izvijestio ga je kako je Smičiklas Frankiju savjetovao da s povratkom ipak pričeka. Rački je smatrao da bi bilo izvrsno kada bi Franki došao na čelo Sv. Jeronima, no pitanje je može li do toga uopće doći. Pojasnio je da Jagatić kreće u Rim te da će se ondje obojica sastati s Vannutelijem. Rački je smatrao da to ne bi bilo dobro, uputivši Strossmayera kako je prethodnoga dana pisao Stadleru neka Jagatić pričeka s odlaskom u Rim. Posljedično dobivenoj informaciji o eventualnome održavanju sastanka Frankija, Jagatića i Vannutellija, Rački je planirao odgoditi na neko vrijeme svoje putovanje u Rimu, kako se ne bi pomislilo da igra dvostruku ulogu. Smatrao je da tamo ima dosta pitanja koje valja riješiti, ocijenivši da će mu za to biti potrebno mjesec dana.

Sredinom svibnja 1891. Rački je javio Strossmayeru kako mu se iz Rima javio Jelić,¹⁴³ izvijestivši ga da se stvar sa Frankijem okrenula povoljno.¹⁴⁴ Dodao je kako

¹³⁵ O Serafinu Vannutelliju usp.: Korespondencija Josip Juraj Strossmayer-Serafin Vannutelli 1881-1887, (priređili Josip Balabanić i Josip Kolanović), Zagreb, 1999.; Monica Priante – Slavko Slišković, Tondini i Strossmayer. Jedinštveni za jedinstvo, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2016.; Zoran Grijak, Korespondencija Josip Juraj Strossmayer-Serafin Vannutelli 1881-1887; Josip Balabanić-Josip Kolanović, Korespondencija Josip Juraj Strossmayer - Serafin Vannutelli (1881.-1887.); Monica Priante – Slavko Slišković, Tondini i Strossmayer. Jedinštveni za jedinstvo, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2016.

¹³⁶ *Papinski Hrvatski Zavod sv. Jeronima (1901-2001), Zbornik u prigodi stoljetnice Papinskog Hrvatskog Zavoda sv. Jeronima*, priredio Jure Bogdan (Rim: Papinski Hrvatski Zavod sv. Jeronima, 2001.), str. 409.

¹³⁷ Biočić, »Svećenik, intelektualac i rektor Sveučilišta Anton Franki (1844.-1908.) – disciplinski ili politički proces?«, str. 131-136.

¹³⁸ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. IV, Strossmayer, Račkome, Đakovo, 14. 4. 1891, str. 267.

¹³⁹ Isto, Strossmayer, Račkome, IV, Đakovo, 1. 5. 1891, str. 266.

¹⁴⁰ Riječ je o Fidelinu Höppergeru, nadstojniku koludrica Sv. Vinka u Zagrebu. Isto, str. 523.

¹⁴¹ Isto, Rački Strossmayeru, Zagreb, 11. 5. 1891, str. 266.

¹⁴² Andrija Jagatić (Luka kraj Martinske Vesi, 1850. – Zagreb, 1901.) svećenik, kanonik, urednik, publicist i prevoditelj. JAGATIĆ, Andrija. Hrvatski biografski leksikon (1983–2024), mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2025. Pristupljeno 23.4.2025. <<https://hbl.lzmk.hr/clanak/jagatic-andrija>>.

¹⁴³ Luka Jelić (Vranjic, 1864. - Kaštel-Stari, 1922.) bogoslov, pitomac hrvatskoga Zavoda sv. Jeronima u Rimu, arheolog i povjesničar. Luka Jelić (1864. – 1922.) istraživač i znanstvenik: valorizacija znanstvenog opusa Zagreb – Zadar, 2024. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog 24. listopada 2019. u Zavodu za povijesne znanosti HAZU u Zadru / Oršolić, Tade; Markulin, Nikola (ur.). Zadar: Zavodu za povijesne znanosti HAZU u Zadru; Arheološki muzej u Splitu; Arheološki muzej u Zadru, 2024.

¹⁴⁴ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. IV, Rački Strossmayeru, Zagreb, 16. 5. 1891, str. 268.

je prethodnoga dana Smičiklas primio Frankijevo pismo, koje je po njegovoj želji poslao Cepeliću.¹⁴⁵ Prema sadržaju obaju pisama, Franki će u Rimu dobiti stalno namještenje te je tih dana trebao imati audijenciju kod Sv. Oca. Također, upoznao je Strossmayera kako kardinal Vanutelli prihvaća Strossmayerove prijedloge, unatoč njegovu drugačijem mišljenju, kao i da bi se rado riješio zadaće pri Sv. Jeronimu, pa bi tu dužnost povjerio Frankiju. Zbog navedenoga, Rački je odlučio pričekati s putovanjem u Rim, dodavši kako u slučaju da bi se ondje stvari uredile po njihovoj želji, razloga za njegovo putovanje onamo ne bi ni bilo.

Ipak, stvari nisu išle brzo. Tako je Rački pisao Strossmayeru da je Franki pisao Smičiklasu kako mu nije jasno što s njime namjeravaju, ustvrdivši kako se pitanje zavoda razvlači »bez kraja i konca«.¹⁴⁶ Rački je dodao da bi povratak Frankija značio poraz i da bi to neugodno odjeknuo kod svećenstva, pa je Zamolio Strossmayera da kod Sv. Stolice uredi da Franki u Rimu dobije pristojno mjesto. U protivnom da će svi reći da ga je Rim, radi koje ga je žrtvom pao, ostavio na cjedilu. Dodao je kako u Rimu ima jako malo obrazovanih svećenika poput Frankija, pa se ondje u skladu s time neće kajati ako mu daju prikladno zvanje.

Rački je Strossmayeru pisao kako mu je žao što ga Jagatić nije zatekao u Zagrebu te je najavio da će mu pisati.¹⁴⁷ Dodao je kako je Jagatić kazao Smičiklasu kako će u Sarajevo ići preko Dalmacije, gdje se namjeravao susresti s biskupima te da je planirao koncem listopada ići u Rim.

Rački je u pismu kazao kako je Strossmayeru zaboravio javiti da je Smičiklas poslao ocu Fermedžinu¹⁴⁸ u Rim za Rampollu poslao obavijest vezano uz Križevač-

ku biskupijsku stolicu. Međutim, čini se da je zakašnio.¹⁴⁹

2. 4. Donacija

U više navrata Rački je Strossmayera molio sredstva za neku od kulturnih, znanstvenih i sličnih aktivnosti. Primjerice, tražio je potporu od tisuću forinti za rječnik,¹⁵⁰ dodavši kako će Strossmayeru poslati tri nove Akademijine knjige, od kojih će ga, pretpostavio je, ponajviše zanimati Smičiklasova radnja o oslobođenju Slavonije.¹⁵¹ Riječ je o velikome djelu u dva sveska pod naslovom *Dviestogodišnjica oslobođenja Slavonije* u izdanju Akademije.¹⁵² Rački nije precizirao koje su preostale dvije knjige.

U rujnu iduće godine na Strossmayera je uputio veliku molbu.¹⁵³ Naime, pokojni Lopašić¹⁵⁴ ostavio je bogatu zbirku rukopisa i istina koji je tijekom života skupljao.¹⁵⁵ Na nagovor Račkoga i Smičiklasa, njegova je udovica zbirku predala Akademiji, koja joj je za to ponudila tisuću forinti, iako zbirka prema procjeni Račkoga vrijedi pet puta više. Udovica je pristala na navedeni iznos, ali Akademija ta sredstva nije imala jer joj se, kako je Rački pojasnio, sa konverzijom papira prihod smanjio za dvije tisuće forinti. Pri tome su i književne potrebe rasle, pa je Rački upitao Strossmayera može li on podmiriti trošak. Napomenuo je da je svjestan da Strossmayera sa svih strana traže sredstva, ali nabava Lopašićeve zbirke značila bi jako mnogo za hrvatsku povijest. Napomenuo je da je za zbirku zainteresirana i vlada koja bi za nju ponudila i više sredstava, no Lopašićeva udovica koja je ujedno i velika domoljubkinja, simpatizira Akademiju i rado će joj prodati zbirku jer smatra da će ista u tome slučaju biti u sigurnosti.

¹⁴⁵ Isto, str. 269.

¹⁴⁶ Isto, Rački Strossmayeru, Zagreb, 21. 6. 1891, str. 270.

¹⁴⁷ Isto, Rački Strossmayeru, Zagreb, 19. 9. 1891, str. 280.

¹⁴⁸ Euzebij (Martin) Fermedžin (Vinga, 1845. - Našice, 1897.), crkveni povjesničar, član vrhovne uprave Franjevačkog reda u Rim, dopisni član JAZU/HAZU, skupio i publicirao nepoznatu izvornu građu o prošlosti Crkve u Bugarskoj, Bosni i Hrvatskoj. T. Smičiklas: »O. Euzebij Fermedžin«, *Ljetopis JAZU*, 1898, 12, str. 262–269; M. Holzleitner: Život i rad o. Euzebija Fermedžina. Corona (almanah), 1957, 22, str. 155–168; F. E. Hoško, »Euzebij Fermedžin i ostaci jozefinizma kod franjevaca u kontinentalnoj Hrvatskoj potkraj 19. stoljeća«, *Croatia Christiana periodica*, 12(1988), br. 22: 1–37.

¹⁴⁹ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. IV, Rački Strossmayeru, Zagreb, 16. 11. 1891, str. 288.

¹⁵⁰ Moguće da je riječ o rječniku čije je sufinanciranje odbio Hrvatski sabor. Vidi bilj. 50. Matija Pavić i Milko Cepelić, *Biskup Josip Juraj Strossmayer*, reprint, (Đakovo: Biskupski ordinarijat, 1994), str. 641.

¹⁵¹ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. IV, Rački Strossmayeru, IV, Zagreb, 8. 11. 1891, str. 286, 287.

¹⁵² T. Smičiklas, *Dviestogodišnjica oslobođenja Slavonije* (Zagreb: JAZU, 1891.), I dio, 174 str, II dio 365 str. Prvi dio odnosi se na Slavoniju i druge hrvatske zemlje pod Turskom i rat oslobođenja, a drugi na spomenike o Slavoniji u XVII st. (1640-1702).

¹⁵³ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. IV, Rački Strossmayeru, Zagreb, 9. 9. 1893, str. 386.

¹⁵⁴ Radoslav Lopašić (Karlovac, 16.5.1835.-Zagreb, 25.4.1893.), izučavao je povijesne studije i pravne. Službovao je kao bilježnik Zagrebačke županije i tajnik kraljevske zemaljske vlade. Kao dopisni član JAZU objavljivao dio prikupljene građe u časopisu JAZU, *Stranice*. »Lopašić, Radoslav«, *Hrvatski biografski leksikon 1983–2024* (on-line), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2025. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/37117> (pristup: 30.3.2025. godine)

¹⁵⁵ U zbirci Hrvatske glagoljske isprave u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti čuva se rukopisna zbirka R. Lopašića (HR-AHAZU-73)

Slika 4. *Dom i svijet* II, (Zagreb, 1889), br. 16 (15.8.1888.), str. 251-266, na str. 251.

nim rukama. Strossmayer je na to odmah odgovorio, obećavši da će »prvom prilikom« Račkome poslati navedeni iznos.¹⁵⁶

Strossmayer je u dodatku jednog pisma istaknuo da će preuzvišeni dati Matici hrvatskoj za prijenos kosti Janka Draškovića stotinu forinti, koliko ga je zamolio Smičiklas. Taj dio pismu dopisao je Mirko Cepelić.¹⁵⁷ Dana 15. lipnja 1893. godine prenesenu su kosti grofa Janka Draškovića. Sprovod je s državnog kolodvora

krenu prema stolnoj crkvi. Kako stoji u listu *Svjetlo* nošeno je preko sto vijenaca. Nakon mise zadušnice krenuo je sprovod iz crkve prema Mirogoju gdje je na grobu govor održao predsjednik Matice Hrvatske Tadija Smičiklas.¹⁵⁸

2. 5. Rogatac/Rogatec

Smičiklas se u korespondenciji pojavljuje u kontekstu Rogatca. Naime, pri spominjanju toga mjesta ispravnoga oblika Rogatec misli se na obližnje termalno lječilište Rogašku Slatinu, nekoć popularno okupljalište elite Austro-Ugarske, a danas Slovenije. Tako se Strossmayer Račkome javio odande s viješću da je čuo da će onamo uskoro doći Gajdek¹⁵⁹ i Smičiklas.¹⁶⁰ Utvrdio je kako ondje po njegovu sudu boravi premalo Hrvata, za razliku od mnogobrojnih »Mađara i Žida«, koje stavlja u istu kategoriju ustvrdivši kako je to naposljetku isto. Tri dana kasnije Rački ga je obavijestio kako bi se barun Metel Ožegović s njime htio sastati u Trakošćanu kod grofa Ivana Draškovića.¹⁶¹ U Rogatecu ga potom planiraju posjetiti Smičiklas i Vojnović: »Valjda će vas svečanosti odbor lično pozvati.«

Sredinom srpnja iduće godine Rački ga je izvijestio kako je moguće da će u Rogatac krenuti i Bogišić,¹⁶² a očekuje da će onamo stići i Smičiklas.¹⁶³ Ljeto iza toga Strossmayer je Račkome javio kako mu se pismom obratio Kosta¹⁶⁴ koji je »svet i čovjek«, no često se puta zahvaljujući dobrom srcu i žaru svoje mašte dao zavesti.¹⁶⁵ Prenio mu je kako bi Kosta rado da u Rogatecu Strossmayer dočeka Račkoga te da zajedno krenu u Trakošćan u Smičiklasovoj pratnji.

U kolovozu 1889. g. Rački je izvijestio Strossmayera kako će iz Slatine gdje je boravio idućega dana krenuti u Zagreb, a Smičiklas će odande krenuti u Beč.¹⁶⁶ Također, i ostali su se gosti odande razilazili. Šišić je u bilješci pojasnio kako su se početkom kolovoza u Roga-

¹⁵⁶ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. IV, Strossmayer Račkome, Đakovo, 11. 9. 1893, str. 387.

¹⁵⁷ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. IV, Strossmayer Račkome, Đakovo, 18. 4. 1893, str. 365.

¹⁵⁸ »Prijenos kosti grofa Janka Draškovića«, *Svjetlo*, VIII (Karlovac, 1893) br. 25 (18.6.1893.), str. 1-4, na str. 3.

¹⁵⁹ Riječ je o zagrebačkome kanoniku Tomi Gajdeku. Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. IV, str. 523.

¹⁶⁰ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. III, Strossmayer, Račkome, Rogatac, 16. 7. 1885, str. 188.

¹⁶¹ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. IV, Rački Strossmayeru, Zagreb, 19. 7. 1885, str. 432.

¹⁶² Baltazar Bogišić (Cavtat, 1834. – Rijeka, 1908.), pravnik, povjesničar prava, redoviti član HAZU. BOGIŠIĆ, Baltazar. Hrvatski biografski leksikon (1983–2024), mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2025. Pristupljeno 23.4.2025. <<https://hbl.lzmk.hr/clanak/bogisic-baltazar>>.

¹⁶³ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. III, Rački Strossmayeru, Zagreb, 15. 7. 1886, str. 215.

¹⁶⁴ Riječ je o pravniku i političaru Konstantinu/Kosti Vojnoviću (Herceg Novi, Crna Gora, 1832. - Dubrovnik, 1903.) Vojnović, Konstantin. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. Pristupljeno 28.3.2025. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/vojnovic-konstantin>>.

¹⁶⁵ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. III, Strossmayer, Račkome, Rogatac, 21. 7. 1887, str. 319.

¹⁶⁶ Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. IV, Rački Strossmayeru, Slatina, 11. 8. 1889, str. 86.

Kačićev spomenik u Zagrebu

Slika 5. Dom i svijet IV, (Zagreb, 1892), br. 2 (15.1.1892), str. 21-36, na str. 29.

tecu sa Strossmayerom sastali nadbiskup Milinović,¹⁶⁷ kanonik Rački i profesor Smičiklas. Ođande su u Petrograd poslali telegram knezu Nikoli u povodu vjenčanja njegove kćeri Milice s velikim knezom Petrom Nikolajevićem. Sadržaj telegrama sastavio je upravo Strossmayer.

ZAKLJUČAK

Detaljna analiza korespondencije Franje Račkoga i Josipa Jurja Strossmayera potvrđuje da Tadija Smičiklas nije bio samo suradnik dvojice velikana, već ključna spona hrvatske znanosti, politike i kulture druge polovice 19. stoljeća. Njegov životni put – od rodnog Reštova do statusa rektora zagrebačkog Sveučilišta (1887.-1888.) i dugogodišnjeg predsjednika JAZU-a i Matice hrvatske – u ovim se pismima ogleda kroz prizmu dubokog osobnog povjerenja, što potvrđuje i učestalo korištenje nadimka »Tade«.

Kroz analizu korespondencije, posebice njezine četvrte knjige, izdvajaju se sljedeći ključni nalazi: institucionalni i znanstveni utjecaj. Pisma tako rasvijetljuju Smičiklasovu ulogu u ključnim trenucima, poput otvaranja Strossmayerove galerije starih majstora ili izbora rektora zagrebačkoga Sveučilišta. Njegov značaj dodatno naglašava činjenica da je sam priređivač korespondencije, Ferdo Šišić, bio Smičiklasov student i nasljednik na katedri. Zatim, politički angažman i crkvena pitanja; korespondencija dokumentira Smičiklasovo djelovanje u Narodnoj stranci, njegov izbor za zastupnika u Đakovu te rad u Proračunskom odboru Sabora. Posebno su dragocjeni zapisi o njegovu angažmanu nakon smrti križevačkog biskupa Hranilovića te sudjelovanju u realizaciji Strossmayerovih brojnih donacija. Tu je i privatna dimenzija i svakodnevnica; pisma nadopunjuju službenu biografiju fragmentima iz privatnog života, poput redovitih odmora u lječilištu Rogatec, tadašnjem elitnom okupljalištu, te hodočašća u Velehrad, što svjedoči o bliskoj povezanosti ovog intelektualnog kruga.

Ovaj rad, nastao prigodom 180. obljetnice Smičiklasova rođenja, pokazuje kako korespondencija Račkoga i Strossmayera služi kao iznimno vrela za razumijevanje uloge pojedinca u širem društvenom kontekstu. Smičiklas se u pismima profilira kao autentični tumač misli i djela navedene dvojice velikana, ali i kao samostalni autoritet čije je djelovanje – od Sabora do Akademije – ostavilo neizbrisiv trag na brojne segmente prošle zbilje te na hrvatski nacionalni identitet.

IZVORI I LITERATURA

Izvori

Ostavština Josipa Jurja Strossmayera, XI-A (stara signatura) / HR AHAZU-59 (nova signatura), kut. 22. Pisma su obradili Grijak, Ščapec.

Novine

1889. »Ilija Hranilović«, *Banovac* II, (Petrijna, 1889), br. 12 (23.3.1889.), str. 1-4.

1878. »Sprovod pok. Matije Mesić«, *Branislav* I (Osijek, 1878), br. 71 (11.12.1878), str. 1-4.

1889. »Dr. Antun Franki«, *Dom i svijet* II, (Zagreb, 1889), br. 6 (15.3.1889.), str. 1-16.

1889. »Umrli i nesreće«, *Dom i svijet* II, (Zagreb, 1889), br. 7 (1.4.1889.), str. 108-122.

¹⁶⁷ Riječ je o barskome nadbiskupu Šimunu Milinoviću. Šišić, *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. IV, str. 525.

1889. »Ilija Hranilović«, *Dom i svijet* II, (Zagreb, 1889), br. 8 (15.4.1889.), str. 124-138.
1884. »Kulturne vesti«, *Hrvatska vila* IV (Zagreb, 1884), br. 1 (1.11.1884.), str. 1-24.
1884. »Kulturne vesti«, *Hrvatska vila* IV (Zagreb, 1884), br. 2 (8.11.1884), str. 29-30. 1884. »U Akademskoj palači«, *Narodne novine* I (Zagreb, 1884), br. 260 (10. 11. 1884), str. 2-5.
1885. »Svečanosti u Velehradu«, *Narodne novine* LI (Zagreb, 1885), br. 78 (8.4.1885.), str. 1-8.
1885. »Hrvatski sabor (sjednica 16. svibnja«, *Narodne novine* LI (Zagreb, 1885.), br. 112 (18.5.1885.), str. 1-6.
1885. »Sjednice jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u proslavu pedeset-godišnjice preporoda hrvatske knjige«, *Narodne novine* LI, (Zagreb, 1885), br. 265 (18.11.1885), str. 1-8.
1887. »Izbor novog rektora na kr. hrvatskog sveučilišta«, *Narodne novine* LIII (Zagreb, 1887), br. 158 (14.7.1887.), str. 1-6.
1888. »O petesetogodišnjici svećenstva biskupa Strossmayera«, *Narodne novine* LIV (Zagreb, 1888.), br. 35 (13.2.1888.), str. 1-6.
1888. »Javna zahvala«, *Narodne novine* LIV (Zagreb, 1888.), br. 43 (22.2.1888.), str. 1-8.
1888. »Čestitka slavenskih zastupnikah u austrijskom parlamentu preuzv. gosp. Biskupu J.J. Strossmayeru«, *Narodne novine* LIV (Zagreb, 1888.), br. 44 (23.2.1888.), str. 1-8.
1888. »»Biskup Strossmayer rektoru sveučilišta gospodinu T. Smičiklasu«, *Narodne novine* (Zagreb, 1888.), br. 49 (29.2.1888.), str. 1-8.
1888. »U Zagrebu, 1. ožujka«, *Narodne novine* LIV (Zagreb, 1888.), br. 50 (1.3.1888.), str. 1-4.
1888. »U Zagrebu, 1. ožujka«, *Narodne novine* LIV (Zagreb, 1888.), br. 50 (1.3.1888.), str. 1-4.
1888. »Pošastna bolesti naredba političke oblasti«, *Narodne novine* LIV (Zagreb, 1888.), br. 64 (17.3.1888.), str. 1-8.
1891. »Priposlano«, *Narodne novine* LVII (Zagreb, 1891), br. 7 (10.1.1891.), str. 1-10.
1891. »Priposlano«, *Narodne novine* LVII (Zagreb, 1891), br. 8 (12.1.1891.), str. 1-8.
1891. »Dalmatinski gosti«, *Narodne novine* LVII (Zagreb, 1891), br. 195 (27.8.1891.), str. 1-8.
1884. »Otvorenje galerije slika«, *Sriemski Hrvat: list za politiku, pouku i zabavu* VII (Vukovar, 1884), br. 90 (8.11. 1884), str. 1-8.
1887. »Nepotvrđen izbor«, *Sriemski Hrvat: list za politiku, pouku i zabavu* X (Vukovar, 1887.), br. 57 (16.7.1887.), str. 1-4.
1889. »Ilija Hranilović«, *Svjetlo* IV (Karlovac, 1889), br. 11 (17.3.1889), str. 1-4.
1889. »Sprovod biskupa Ilije Hranilović«, *Svjetlo* IV (Karlovac, 1889), br. 12 (24.3.1889), str. 1-4.
1893. »Prijenos kosti grofa Janka Draškovića«, *Svjetlo*, VIII (Karlovac, 1893) br. 25 (18.6.1893.), str. 1-4.
- Ljetopis JAZU, sv. 1 (1867.-1877.), Zagreb, 1877.
- Ljetopis JAZU, sv. 2 (za godinu 1887.), Zagreb, 1887.
- Ljetopis JAZU, sv. 3 (za godinu 1888.), Zagreb, 1888.

Literatura

- Mato Artuković (glavni urednik), Matija Mesić, prvi rektor sveučilišta u Zagrebu : zbornik radova sa znanstvenog skupa o Matiji Mesiću u povodu 170. obljetnice njegova rođenja 1826.-1996 (Slavonski Brod; Zagreb: Hrvatski institut za povijest, Odjel za povijest Slavonije, Srijema i Baranje; Sveučilište u Zagrebu, 1997.), na str. 336.
- Josip Balabanić, , Josip Kolanović, 1999., *Korespondencija Josip Juraj Strossmayer - Serafin Vannutelli (1881.-1887.)*, (Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1999.).
- Mile Bogović, 1997, »Spisi o Franji Račkom u Biskupskom arhivu u Senju«, *Senjski zbornik : prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu*, 24/1, (Senj, 1997.), str. 131-140.
- Mirjana Gross, 2004. *Vijek i djelovanje Franje Račkoga*, (Zagreb: Novi Liber, 2004).
- Mirjana Gross, 2004. »Franjo Rački: ključne godine profesionalnoga povjesničara«, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 34-35-36/1, (Zagreb, 2004.), str. 63-88.
- Zora, Grijak, Andreja Ščapec, 2013. »Odnos biskupa Josipa Jurja Strossmayera i Tadije Smičiklasa u Smičiklasovim pismima (1884.-1904.)«, *Scrinia Slavonica: : Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest*, 13/1 (Slavonski Brod, 2013), str. 9-70.
- Zoran Grijak, 2000. »Korespondencija Josip Juraj Strossmayer-Serafin Vannutelli« 1881.-1887, *Časopis za suvremenu povijest* 32/ 3 (Zagreb, 2000.), str. 624-627.
- Martin Holzleitner, 1957. »Život i rad o. Euzebija Fermendžina«. *Corona (almanah)*, 1957, 22, str. 155-168.
- Franjo Emanuel Hoško, 1988. »Euzebije Fermendžin i ostaci jozefinizma kod franjevaca u kontinentalnoj

- Hrvatskoj potkraj 19. stoljeća», *Croatica Christiana periodica*, 12/22, (Zagreb, 1988), str. 1-72.
- Antun Ivandija, 1969. »Povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu. Spomenica za tristogodišnjicu proglašenja zagrebačke isusovačke škole akademijom g. 1669. i stogodišnjicu obnove Zagrebačkog sveučilišta g. 1874.«, *Bogoslovska smotra* 39/4, (Zagreb, 1969), str. 323-336.
- Dubravko Jelčić, 2000. »Tadija Smičiklas i Matica hrvatska«, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 18/1, (Zagreb, 2000), str. 159-166.
- Stanislav Južnič, 1995, »Rodoslov Franje Račkog«, *Vjesnik Povijesnog arhiva Rijeka*, 37/1, (Rijeka, 1995.), str. 335-349.
- Aleksandra Kolarić, 2000. »Hrvatska zadnje četvrtine XIX. stoljeća u korespondenciji Tadije Smičiklasa«, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 18/1, (Zagreb, 2000), str. 167-182.
- Marko Kostrenčić, 1962. *Tadija Smičiklas* (Zagreb: JAZU, 1962).
- Tomislav Markus, 2003. »Moderna civilizacija u stvaralaštvu Franje Račkog«, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 21/1, (Zagreb, 2003.), str. 243-265.
- Tade Oršolić, Nikola Markulin (urednici). Zadar: Zavodu za povijesne znanosti HAZU u Zadru (Split; Zadar: Arheološki muzej u Splitu; Arheološki muzej u Zadru, 2024.).
- Ivan Ostojić, 1979. »Don Luka Jelić – život i djelo«, *Zbornik Kačić* 11/1, (Split, 1979), str. 291-316.
- Matija Pavić, i Milko Cepelić, 1994. *Biskup Josip Juraj Strossmayer*, reprint, (Đakovo: Biskupski ordinarijat, 1994).
- Monica Priante, Slavko Slišković, 2016. *Tondini i Strossmayer. Jedinstveni za jedinstvo*, (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2016).
- Hodimir Sirotković, 2006 »Život i djelo đakovačkog biskupa Josipa Jurja Strossmayera«, u: *Josip Juraj Strossmayer 1815.-1905. Zbornik radova*, (Zagreb: HAZU, 2006), str. 25-34.
- Hodimir Sirotković, 2000. »Tadija Smičiklas – život i djelo (u povodu 150-te obljetnice rođenja)«, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 18/1, (Zagreb, 2000), str. 9-16.
- Tadija Smičiklas, 1895, *Život i djela Franje Račkoga* (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1895).
- Tadija Smičiklas, 1888. »Misli i djela biskupa Strossmayera«, u: *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Razredi filologičko-historički i filozofičko-juridički*, knj. 89 (Zagreb: JAZU, 1888), str. 210-224.
- Tadija Smičiklas, 1906. *Nacrtni života i djela biskupa J. J. Strossmayera i izabrani njegovi spisi: govori, rasprave i okružnice* (Zagreb: JAZU, 1906).
- Tadija Smičiklas, 1895. »Život i djelo dra Franje Račkoga«, u: *Djela JAZU*, knj. XV (Zagreb: JAZU, 1895).
- Tadija Smičiklas, »O. Euzebij Fermendžin«, *Ljetopis JAZU*, 1898, 12, str. 262-269.
- Tadija Smičiklas, 1891. *Dvjestogodišnjica oslobođenja Slavonije*, I, II dio, (Zagreb: JAZU, 1891.).
- Nikša Stančić, 2006. »Josip Juraj Strossmayer u kontekstu hrvatske i europske politike«, u: Franjo Šanjek (urednik), *Međunarodni znanstveni skup Josip Juraj Strossmayer povodom 190. obljetnice rođenja i 100. obljetnice smrti* (Zagreb: HAZU, 2006), str. 35-50.
- Petar Strčić, 2000. »Ravnatelj Akademijina arhiva Tadija Smičiklas i novopronađena građa o njemu«, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 18/1, (Zagreb, 2000), str. 127-144.
- Petar Strčić, 2006. »Franjo Rački – inspirator Strossmayerovih ideja«, u: Franjo Šanjek (urednik), *Međunarodni znanstveni skup Josip Juraj Strossmayer, Zagreb, 19. svibnja 2005. [i] Đakovo, 20. svibnja 2005. : povodom 190. obljetnice rođenja i 100. obljetnice smrti : zbornik radova* (Zagreb: HAZU, 2006), str. 51-66.
- Ferdo Šišić, 1828. *Korespondencija Rački Strossmayer*, knj. I-IV, (Zagreb: JAZU, 1828-1831.).
- Vinko Zlamalik, 1982. *Strossmayerova galerija starih majstora Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* (Zagreb: JAZU, 1982.).
- O položaju Hrvatske u periodu od 1790. do 1835., *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Razredi filologičko-historički i filozofičko-juridički*, knj. 89 (Zagreb: Tisak dioničke tiskare, 1886.) , str. 42-74.
- Izbor iz djela/ Franjo Rački, Mihovil Pavlinović, Natko Nodilo, Blaž Lorković, 1969, priredio Jakša Ravlić, (Zagreb: Matica hrvatska: Zora, 1969).
- Hrvatski domoljub Josip Juraj Strossmayer. Ogledi*, Ivo Padovan (urednik), *Obljetničke spomenice Hrvatske*

- akademije znanosti i umjetnosti, sv. 7, (Zagreb: HAZU, 1995).
- Papinski Hrvatski Zavod sv. Jeronima (1901-2001), Zbornik u prigodi stoljetnice Papinskog Hrvatskog Zavoda sv. Jeronima*, priredio Jure Bogdan (Rim: Papinski Hrvatski Zavod sv. Jeronima, 2001.).
- Politički spisi. Rasprave/članci/govori/memorandumi/ Josip Juraj Strossmayer/Franjo Rački*, Vladimir Koščak (priredio) (Zagreb: Zanje, 1971).
- Spomenica o 25-godišnjem postojanju Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu*, 1900, (Zagreb: Akademski senat Kr. Sveučilišta, 1900).
- Izvori u elektroničkom obliku**
- »Amruš, Milan«, Hrvatska enciklopedija (on-line), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/amrus-milan> (pristup: 30.3.2015. godine).
- »Bauer, Antun«, Hrvatska enciklopedija (on-line), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/bauer-antun-1856-1937> (pristup: 20.2.2015. godine).
- »Budisavljević, Bude«, Hrvatska enciklopedija (on-line), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/budisavljevic-bude> (pristup 20.2.2025. godine).
- »Drašković, Ivan IX.« Hrvatska enciklopedija (on-line), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025., dostupno na: <<https://enciklopedija.hr/clanak/draskovic-ivan-ix>> (pristup 27.3.2025. godine).
- »Hranilović, Ilija«, Hrvatska enciklopedija (on-line), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025., dostupno na: <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/hranilovic-ilija>>. (pristup 20.2.2025. godine).
- »Hrvatski papinski zavod sv. Jeronima u Rimu«, Hrvatska enciklopedija (on-line), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025., dostupno na: <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/hrvatski-papinski-zavod-sv-jeronima-u-rimu>> (pristup 23.3.2025. godine).
- »Jelić, Luka«, Hrvatski biografski leksikon 1983–2024 (on-line), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2025. dostupno na: <<https://hbl.lzmk.hr/clanak/jelic-luka>> (pristup 17.2.2025. godine).
- »Mazzura, Šime«, Hrvatska enciklopedija (on-line), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025., dostupno na: <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/mazzura-sime>> (pristup 27.3.2025. godine).
- »Marković, Franjo«, Hrvatska enciklopedija (on-line), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025., dostupno na: <<https://enciklopedija.hr/clanak/markovic-franjo>> (pristup 27.3.2025. godine).
- »Mesić, Matija« Hrvatska enciklopedija (on-line), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025., <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/mesic-matija>> (pristup ostvaren 27.3.2025. godine).
- »Spevec, Stjepan« Hrvatska enciklopedija (on-line), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025., <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/spevec-stjepan>> (pristup ostvaren 27.3.2025. godine).
- »Vojnović, Konstantin« Hrvatska enciklopedija (on-line), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025., dostupno na: <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/vojnovic-konstantin>> (pristup 27.3.2025. godine).
- »Vrbanić, Fran«, Hrvatska enciklopedija (on-line), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025., dostupno na: <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/vrbanic-fran>> (pristup 27.3.2025. godine).

TADIJA SMIČIKLAS IN THE RAČKI-STROSSMAYER CORRESPONDENCE

Summary

The Croatian region of the 19th century was, among other notable figures, marked by Franjo Rački and Josip Juraj Strossmayer in political, economic, ecclesiastical, scientific, cultural and artistic terms. Their mutual relations are revealed by a very extensive and substantial correspondence, part of which was published in four books by the historian and university professor Ferdo Šišić in the period from 1928 to 1931. Rački and Strossmayer give their opinion on the problems of their time through the lens of the South Slavic character - the unity of the South Slavs, which developed in various forms, from cultural cooperation to political unity. Due to the form of the letters and replies, we can follow the development of events and circumstances fluently and without interruption. These are capital sources for the history of Croatia, other South Slavic countries, regions in the Austro-Hungarian Monarchy, as well as for the rest of Europe, with assessments of numerous personalities and events. These sources also contain information about the person of like mind, Tadija Smičiklas. In addition to current political and church topics, Smičiklas's rectorship activities are also mentioned, along with his concern for the legacy of Križevci bishop Ilija Hranilović and assistance in relation to the Križevci chapter, followed by his affection for Strossmayer, which is visible in the content of the lecture entitled »Thoughts and works of bishop Strossmayer«, as well as his private matters, such as trips to Vienna, Rome, Križevci, Rogatec, etc. and his alleged marriage.

Keywords: Tadija Smičiklas, Franjo Rački, Josip Juraj Strossmayer, correspondence